

Interventiebeschrijving

Training Agressie Controle (TACt) en Training Agressie Controle Plus (TACt Plus)

Colofon

Eigenaar / licentiehouder van de interventie

Naam organisatie: PI Research

E-mail: info@piresearch.nl

Telefoon: +31 20 650501

Website (van de interventie): <https://www.piresearch.nl/producten/tact>

Contactpersoon

Naam: Lisanne Koppenberg

E-mail: l.koppenberg@piresearch.nl

Telefoon: +31 20 650501

Referentie in verband met publicatie

Naam auteur interventiebeschrijving: Gonnie Albrecht

Titel interventie: Training Agressie Controle (TACt) en Training Agressie Controle Plus (TACt Plus)

Databank(en): Justitiële interventies / Effectieve Jeugdinterventies

Plaats, kenniscentrum: Nederlands Jeugdinstituut

Datum: november 2024

Quote van een deelnemer

‘Eerst was het zo van nou als je zo gaat doen, *&^% jou, dan ga ik wel naar boven! Helemaal boos werd ik dan. En dus nu kan ik zien dat mijn ouders nog wel boos worden om bepaalde dingen en ik gewoon niet. Nou, wanneer mijn ouders boos kunnen worden en ik niet, dan weet ik dat die training zo veel heeft geholpen. Dat is echt niet normaal.’

Uit: Interview met K. (18 jaar) uit Groningen, t.b.v. voorlichting medewerkers Raad voor de Kinderbescherming

Samenvatting

De TACT is een intensieve, ambulante, individuele training voor jongeren met antisociaal en agressief gedrag die een aantal aan elkaar gerelateerde vaardigheidstekorten hebben op het gebied van sociale en cognitieve vaardigheden, impulscontrole en moreel redeneren. Door met deze jongeren vaardigheden te trainen die hun sociale functioneren, probleemoplossend vermogen en zelfcontrole verbeteren, wordt de jongere beter toegerust om toekomstige risicovolle situaties op een prosociale manier op te lossen. De TACT kent twee varianten: de TACT voor jongeren met een IQ van 85 of hoger en de TACT Plus voor jongeren met een IQ tussen de 50 en 85 (een licht verstandelijke beperking). Acht weken lang wordt wekelijks 3 uur getraind. Bij de TACT gaat het om 1 uur Sociale vaardigheden, 1 uur Boosheidscontrole en 1 uur Moreel redeneren. Bij de TACT Plus gaat het om 1½ uur Sociale vaardigheden en 1½ uur Boosheidscontrole.

Doelgroep

De TACT is bedoeld voor jongeren (12 t/m 23 jaar) met antisociaal en agressief gedrag die een aantal aan elkaar gerelateerde vaardigheidstekorten hebben:

- een tekort aan interpersoonlijke, sociale en cognitieve vaardigheden;
- een tekort aan impulscontrole;
- een tekort op het gebied van moreel redeneren: een egocentrische, concrete en 'primitieve' manier van moreel redeneren.

De TACT is ontwikkeld voor jongeren met een IQ van 85 of hoger en de TACT Plus voor jongeren met een IQ tussen de 50 en 85.

Doel

De TACT beoogt agressief en antisociaal gedrag te verminderen en in de toekomst te voorkómen door het trainen van vaardigheden op het gebied van zelfcontrole, probleemoplossen en sociaal gedrag. Deze vaardigheden geven de jongere meer mogelijkheden om toekomstige, risicovolle situaties prosociaal op te lossen. De kans dat ze daarvoor kiezen wordt groter.

De TACT Plus heeft hetzelfde hoofddoel, maar richt zich, gezien de doelgroep, nadrukkelijk niet op het versterken van het moreel redeneren. Het risico op nieuw agressief en antisociaal gedrag wordt bij de TACT Plus verminderd door versterking van sociale en probleemoplossingsvaardigheden, waaronder het begrip (van regels) in sociale situaties, en het aanleren van zelfcontrole.

Aanpak

De TACT omvat 24 trainingsbijeenkomsten van een uur, waarin wordt gewerkt aan vaardigheidsversterking op 3 onderdelen: boosheidscontrole, sociale vaardigheden en moreel redeneren. De trainer traint drie uur per week met de jongere (ieder element van de TACT komt één keer per week aan bod). De steun van ouders wordt uitgelokt door een bijeenkomst met jongere en ouders samen te hebben over de training en de rol van ouders. Ook zijn zij aanwezig bij de intake, tussenevaluatie en eindevaluatie en is er na iedere bijeenkomst contact met hen.

De TACT Plus omvat hetzelfde aantal uur training, verdeeld over 2 onderdelen: boosheidscontrole en sociale vaardigheden. De trainer traint 2 keer 1½ uur met de jongere. De bijeenkomsten waarin sociale vaardigheden worden getraind, wordt steeds gestart met het onderzoeken van een morele regel (bijv. vechten mag niet). Vanuit deze regel wordt nagegaan wanneer het moeilijk is voor de jongere om zich aan de regel te houden en welke sociale vaardigheden hij nodig heeft om situaties zo op te lossen dat dit toch lukt. Ook bij de TACT Plus hebben ouders een steunende rol door aanwezigheid bij bijeenkomsten en contact na iedere bijeenkomst.

In de bijeenkomsten wordt vooral veel geoefend. Er is een vast curriculum van zelfcontrole- en sociale vaardigheden. De opdrachten die de jongere als huiswerk maakt, worden benut om nauw aan te sluiten bij het dagelijks leven van de jongere. Zo worden veel oefenkansen buiten de training gecreëerd.

Materialen

Voor trainers is er een trainershandleiding, posters met de vaste agenda (per type bijeenkomst), de stappen van de zelfcontroleketen, denkfouten en de sociale vaardigheden uitgewerkt in basisstappen, en filmpjes met jongeren die reageren op morele dilemma's. Naast de trainershandleiding zijn er andere handleidingen beschikbaar voor zowel TACT als TACT Plus: de theoretische onderbouwing, de kwaliteitshandleiding, de managementhandleiding. Ook zijn er opleidingsmaterialen.

Onderbouwing

Sociale en cognitieve vaardigheidstekorten spelen een cruciale rol in de ontwikkeling van agressief en antisociaal gedrag. Door het samenspel tussen risicofactoren in het individu, het gezin en de omgeving zijn sociale en cognitieve vaardigheidstekorten ontstaan, die zelf ook weer risicofactoren zijn geworden die hebben bijgedragen aan het ontstaan van het agressieve en antisociale probleemgedrag. Vaardigheidstekorten zijn goed te beïnvloeden en een sterker cognitief/executief functioneren in combinatie met een breder gedragsrepertoire, geeft de jongere in ieder contact met zijn omgeving meer mogelijkheden en kracht om te kiezen voor prosociaal gedrag. Daarom richt de TACT (Plus) zich op het trainen van vaardigheden op het gebied van zelfcontrole, probleemoplossen en sociaal gedrag. Onderbouwing voor de positieve effecten van deze insteek en de werkwijze wordt gevonden in onderzoek naar de effecten van cognitieve gedragstherapeutische programma's, in het bijzonder verschillende varianten van Agression Replacement Training.

Onderzoek

In 2018 is een procesevaluatie gemaakt van de uitvoering van TACT en TACT Plus tussen 2015 en 2018. De onderzoekers stellen vast dat de handleidingen zoals eerder ingediend bij de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie in de praktijk voldoende tot goed worden gevolgd. Op punten die voor verbetering vatbaar zijn, geven zij met name aanbevelingen om meer vast te leggen. Op basis van de procesevaluatie zijn aanpassingen gedaan in de handleidingen, de inhoud van de training en (de benutting van) de vragenlijsten. In 2024 is een nieuwe procesevaluatie uitgevoerd, waarbij ook de effecten van de training op het vaardigheidsniveau en het niveau van denkfouten zijn onderzocht. Hieruit komt naar voren dat de uitvoering zoals bedoeld nog steeds wordt gemonitord en structureel versterkt. Na afloop van de training rapporteren jongeren en hun ouders dat jongeren vaardiger zijn geworden op het gebied van zelfcontrole, sociale vaardigheden en gemaakte denkfouten.

Inhoud

Samenvatting	4
1. Beschrijving interventie	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel.....	9
1.3 Aanpak	11
2. Uitvoering.....	18
3. Onderbouwing.....	22
4. Onderzoek	29
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	31
4.2 Onderzoek naar de effectiviteit	31
5. Praktijkvoorbeeld	33
6. Aangehaalde literatuur	34

1. Beschrijving interventie

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De TACT is bedoeld voor jongeren (12 t/m 23 jaar) met agressief en antisociaal gedrag die een aantal aan elkaar gerelateerde vaardigheidstekorten hebben:

- een tekort aan interpersoonlijke, sociale en cognitieve vaardigheden;
- een tekort aan impulscontrole;
- een tekort op het gebied van moreel redeneren: een egocentrische, concrete en 'primitieve' manier van moreel redeneren.

Het agressieve en antisociale gedrag van de jongere heeft geresulteerd in het plegen van één of meerdere delicten.

De TACT is ontwikkeld voor jongeren met een IQ van 85 of hoger. Voor jongeren met een IQ tussen de 50 en 85 (een licht verstandelijke beperking) is de TACT Plus ontwikkeld.

Intermediaire doelgroep

De interventie richt zich op ouders of andere voor de jongere belangrijke volwassenen als intermediaire doelgroep.

Selectie van doelgroepen

De selectie van de jongeren vindt plaats binnen de jeugdstrafrechtketen. Hierbij wordt ketenbreed gebruik gemaakt van het instrument Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtketen (het LIJ; Van der Put, 2021). De onderstaande instrumenten Preselect Recidive, Ritax A en Ritax B maken hier onderdeel van uit. Pas wanneer alle onderstaande stappen doorlopen worden, komt de TACT (Plus) als interventie in beeld.

Wanneer een jongere een strafbaar feit heeft gepleegd en wordt verhoord naar aanleiding van de verdenking van het plegen van een misdrijf, waarbij het voornemen bestaat om een proces-verbaal naar het OM te zenden, voert de politie de Preselect Recidive uit. Indien een jongere voldoet aan de Halt-criteria en het betreft een Haltwaardig feit, wordt deze mogelijkheid aan de jongere aangeboden. Betreft het een niet-Halt-waardig (maar zwaarder) delict en/of is het Algemeen Recidive Risico dat op basis van de Preselect Recidive berekend wordt, midden of hoog, dan wordt de Ritax A afgenomen.

Wanneer de Ritax A wordt afgenomen komt de jongere bij de Raad voor de Kinderbescherming in contact met een raadsonderzoeker. De raadsonderzoeker is verantwoordelijk voor de advisering van een passende straf. Met behulp van de Ritax wordt het Dynamisch Risico Profiel (DRP) in kaart gebracht. Dit risicoprofiel geeft een overzicht van de dynamische risicofactoren die van invloed zijn op de kans dat de jongere opnieuw met politie en justitie in aanraking komt. Daarnaast heeft de Ritax oog voor eventuele zorgsignalen, waaronder signalen van psychische problemen. Is de DRP score van de Ritax A midden, hoog of heel hoog, dan wordt nadere informatie ingewonnen met de Ritax B. Na het afnemen van de Ritax verwerkt de raadsmederwerker de informatie in een computerapplicatie. Het LIJ geeft, na afname van de Ritax B, op basis van de ingevoerde gegevens, automatisch aan welke interventies mogelijk passend zijn voor de jongere om het risico op herhaling te verminderen.

Vervolgens wordt in een multidisciplinair overleg (MDO), waarin in ieder geval een raadsonderzoeker en een gedragsdeskundige zitting hebben, al dan niet het besluit genomen of de jongere voldoet aan de indicaties voor de TACT of TACT (Plus).

Indicatiecriteria TACT

Voor een indicatiestelling voor de TACT moet de jongere voldoen aan alle van de volgende indicatiecriteria:

1. Het gaat om een jongere die met het jeugdstrafrecht in aanraking is gekomen;
2. Het IQ van de jongere is hoger dan 85;

3. Het algemeen recidiverisico en/of het dynamisch risicoprofiel is midden, hoog of heel hoog risico op basis van het LIJ;
4. Er is sprake van één of meerdere delicten met geweld en/of wapengebruik en/of er zijn meldingen van gewelddadig gedrag;
5. De score op het domein Houding (Ritax B) is heel laag, laag of midden;
6. De score op het domein Agressie (Ritax B) is heel laag, laag of midden;
7. De score op het domein Vaardigheden (Ritax B) is heel laag, laag of midden;
8. Er is bereidheid tot deelname.

Voor de TACT Plus gelden dezelfde indicatiecriteria, m.u.v. van criterium 2 (het intellectueel niveau). Daarvoor geldt:

2. Het IQ van de jongere is tussen de 50 en 85 (vraag 7.1 van het domein 'school'. Indien antwoord f, dan op basis van vraag 1.6 'school waar de jongere staat ingeschreven' of vraag 1.4b 'laatst gevolgde opleiding' van het LIJ; en score op Screener voor Intelligentie en Licht verstandelijke beperking (SCIL; Kaal, Nijman & Moonen, 2015).

Contra-indicaties

Uit bovenstaande indicatiecriteria is af te leiden voor welke jongeren TACT en TACT Plus een geschikt middel wordt geacht om de kans op nieuwe delicten te verkleinen. Daarnaast gelden er ook contra-indicaties:

1. Het ontbreken van structuur in de vorm van een vaste woon- of verblijfplaats en dagbesteding.
2. Het ontbreken van een opvoeder of andere volwassene die de jongere kan stimuleren de training te volgen.
3. Er is sprake van een ernstige vorm van psychopathologie die het agressieve en antisociale gedrag verklaart dan wel het leren in de weg staat. (Lage score op domein 7 'geestelijke gezondheid').
4. De jongere is sterk afhankelijk van alcohol en/of drugsgebruik. (Lage score op domein 6 'alcohol- en drugsgebruik en gokken').
5. De jongere spreekt geen Nederlands en er is geen trainer beschikbaar die de taal van de jongere spreekt..
6. De jongere heeft eerder een TACT of TACT Plus gevolgd.
7. De jongere is niet bereid tot deelname aan een training.

De contra-indicaties die niet uit de Ritax naar voren komen, worden vastgesteld door een raadsonderzoeker, tijdens de afname. Contra-indicaties 1 t/m 5 staan het goed kunnen deelnemen aan en daarmee het profiteren van de training in de weg. Is er sprake van een van de eerste 4 contra-indicaties, dan zal eerst andere hulp moeten worden georganiseerd, om daarna te heroverwegen of dit nog steeds een contra-indicatie is. Contra-indicatie 6 wordt gezien als een signaal dat met de eerdere training onvoldoende effect is gesorteerd en dat iets anders nodig is om het risico van recidive te verlagen. Doorgaans is dan een interventie nodig die meer therapeutisch kan inspelen op de mogelijkheden en behoeften van de jongere en/of het systeem op een andere, meer intensieve manier betreft (zoals bijvoorbeeld MST en MDFT).

De raadsonderzoeker verzamelt deze informatie tijdens de afname van het LIJ. Wanneer het LIJ is ingevuld, komen er op basis van de antwoorden verschillende opties naar voren. Per interventie worden dan de indicaties en contra-indicaties vermeld. Deze moeten worden doorgenomen voordat de interventie kan worden geadviseerd. Wanneer één van deze zeven punten speelt, wordt in het MDO besloten of de specifieke situatie of problematiek daadwerkelijk een contra-indicatie is voor de indicatiestelling van een TACT (Plus).

Betrokkenheid doelgroep

Deze interventie is grotendeels ontwikkeld zonder betrokkenheid van de doelgroep. Wel zijn jongeren (uit de doelgroep) betrokken geweest bij de ontwikkeling van nieuwe morele dilemma's (wapengebruik, online delicten) en

vaardigheden (online varianten van sociale vaardigheden) en het vervaardigen van filmfragmenten om het moreel redeneren te trainen.

Bij iedere TACT (Plus) training wordt bij afsluiting aan de jongere en zijn ouders een korte vragenlijst voorgelegd waarin zij worden bevraagd op wat zij van de training vonden en hoe deze verbeterd kan worden. In de procesevaluatie (Buysse, Abraham, Özgül, & Van Aalst, 2018; p.84-86) blijkt dat deze evaluaties voornamelijk positieve reacties van jongeren en ouders opleveren.

1.2 Doel

Hoofddoel

De TACT beoogt agressief en antisociaal gedrag te verminderen en in de toekomst te voorkómen door het trainen van vaardigheden. Deze vaardigheden geven de jongere meer mogelijkheden om toekomstige, risicovolle situaties pro sociaal op te lossen. De kans dat ze daarvoor kiezen wordt groter.

De TACT Plus heeft hetzelfde hoofddoel.

Subdoelen

Subdoelen bij TACT

Het agressieve en antisociale gedrag neemt af en de kans op pro sociaal gedrag neemt toe, door het bereiken van de volgende subdoelen bij de jongere.

1) De cognitieve zelfcontrole van de jongere neemt toe.

De jongere wordt sterker in het toepassen van de opeenvolgende vaardigheden die nodig zijn bij boosheidscontrole. De jongere kan beter:

- herkennen dat zijn irritatie/boosheid oploopt;
- bepalen of hij zichzelf in de situatie kan kalmeren of even moet weggaan;
- zichzelf kalmeren (op verschillende manieren);
- bepalen of hij voldoende gekalmeerd is om terug te gaan of dat hij beter kan wegblijven; bedenken hoe hij de situatie die hem boos heeft gemaakt kan oplossen en deze oplossing uitvoeren.

Doordat de cognitieve zelfcontrole van de jongere toeneemt, wordt hij minder vaak boos en loopt zijn boosheid minder ver op.

2) De sociale en probleemoplossingsvaardigheden van de jongere nemen toe.

De jongere kan beter:

- zijn ontevredenheid uiten;
- omgaan met een teleurstelling;
- omgaan met een beschuldiging;
- omgaan met de boosheid van een ander;
- omgaan met groepsdruk;
- moeilijkheden met anderen vermijden;
- onderhandelen en overleggen;
- excuus aanbieden;
- vechtpartijen voorkomen of vermijden;
- de gevoelens van anderen begrijpen;
- kan bepalen wat de oorzaak is van een probleem;
- zich kan voorbereiden op een moeilijk gesprek;
- anderen kan helpen;
- zijn waardering kan uiten;
- kan omgaan met gevoelens van verlegenheid.

De jongere weet wat een goed moment is om een vaardigheid in te zetten (bijvoorbeeld één-op-één in plaats van terwijl anderen erbij zijn). Hij kan kort, krachtig en respectvol zijn punt duidelijk maken. Hij gebruikt woorden die passen bij en respectvol zijn naar de persoon tegenover hem. Hij sluit een contactmoment vriendelijk af.

3) De jongere gebruikt minder cognitieve vervormingen ('denkfouten') en wordt sterker in een moreel meer volwassen manier van redeneren.

De jongere wordt sterker in een manier van redeneren waarin de gevolgen voor anderen medebepalend zijn in beslissingen en er waarde wordt gehecht aan het in stand houden van de relaties met anderen en met de maatschappij. De jongere kan beter:

- herkennen dat hij een denkfout gebruikt om agressief of delinquent gedrag te rechtvaardigen;
- deze denkfout vervangen door een alternatief argument (een betere gedachte);
- de gevolgen bedenken van agressief of delinquent gedrag voor anderen;
- de gevolgen voor anderen meewegen wanneer hij tot een mening of beslissing komt.

Om te bepalen in welke mate de 3 subdoelen worden bereikt, geven de jongere en de trainer een oordeel over de uitvoering van de vaardigheden die binnen de TACT worden getraind. Dit gebeurt bij de tussenevaluatie en de eindevaluatie voor iedere getrainde vaardigheid. De uitvoering wordt beoordeeld op een driepuntschaal (1 = onvoldoende, lukt nog niet; 2 = redelijk, lukt wel, nog niet gebruikt; 3 = goed, lukt en ook gebruikt). Bij het vaststellen van de score weegt zowel het niveau van uitvoering mee als de toepassing in het dagelijks leven. Daarnaast worden deze subdoelen gemeten in een voor- en nameting met de Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden (VPV; Scholte & Van der Ploeg, 2012) en Hoe Ik Denk Vragenlijst (HID; Brugman, Nas, Van der Velden, Barriga, Gibbs, Potter & Liao, 2011).

Subdoelen bij TACT Plus

Het agressieve en antisociale gedrag neemt af en de kans op pro sociaal gedrag neemt toe, door het bereiken van de volgende subdoelen bij de jongere.

1) *De cognitieve zelfcontrole van de jongere neemt toe.* (zie Subdoelen bij TACT)

2) *De sociale en probleemoplossingsvaardigheden van de jongere nemen toe.*

De jongere kan beter:

- Hulp vragen;
- Overleggen;
- Aangeven waar hij mee zit;
- Zijn mening geven;
- Een vraag stellen;
- Zijn excuus aanbieden;
- Zijn grens aangeven;
- Uitleg geven;
- Een voorstel doen.

De jongere weet wat een goed moment is om een vaardigheid in te zetten (bijvoorbeeld één-op-één in plaats van terwijl anderen erbij zijn). Hij kan kort, krachtig en respectvol zijn punt duidelijk maken. Hij gebruikt woorden die passen bij en respectvol zijn naar de persoon tegenover hem. Hij sluit een contactmoment vriendelijk af.

3) *Het begrip van sociale situaties neemt toe.*

Het gaat hierbij met name om de morele regels die in een situatie gelden. De jongere kan beter:

- benoemen welke morele regels er zijn (bijvoorbeeld 'stelen mag niet', 'vechten mag niet', 'iemand pijn doen mag niet');
- benoemen op welke situaties een regel van toepassing is;
- bepalen wanneer het voor hem moeilijk is om zich aan zo'n regel te houden;
- de koppeling leggen tussen zo'n moeilijke situatie en wat hij kan doen om deze situatie op te lossen.

Voor het bepalen van de mate waarin de 3 subdoelen worden bereikt, wordt dezelfde systematiek gebruikt als bij de TACT.

NB. De TACT Plus heeft hetzelfde hoofddoel als de TACT, maar richt zich nadrukkelijk niet op het versterken van het moreel redeneren en het wijzigen van cognitieve vervormingen. Het risico op nieuw agressief en antisociaal gedrag wordt bij de TACT Plus (dus) verminderd door versterking van sociale en probleemoplossingsvaardigheden, waaronder het begrip (van regels) in sociale situaties, en het aanleren van cognitieve zelfcontrole.

Subdoel voor ouders

Ouders (of verzorgers of een ander voor de jongere belangrijk persoon) steunen de jongere tijdens de training. Concreet betekent dit dat ouders minimaal één van de volgende dingen doen:

- de jongere motiveren voor en ondersteunen bij het naar de bijeenkomsten gaan en op tijd komen;
- interesse tonen door na afloop de jongere naar de inhoud van de bijeenkomst te vragen;
- het maken van huiswerk stimuleren door ernaar te vragen en de jongere te complimenteren op het werken eraan;
- de jongere complimenteren op het toepassen van vaardigheden die hij in de training heeft geleerd;
- de jongere inseinen als zich een moment voordoet waarop hij een getrainde vaardigheid kan laten zien.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

De TACT bestaat uit verschillende bijeenkomsten:

- een intakegesprek, kennismaking en delictbespreking;
- 24 trainingsbijeenkomsten (8 x Boosheidscontrole training (BCT), 8 x training Sociale Vaardigheden (SOVA), en 8 x training Moreel Redeneren (MR)) van een uur;
- een bijeenkomst met de jongere en zijn ouders samen;
- een tussenevaluatiegesprek met de jongere, zijn ouders, de coördinator taakstraffen en (eventueel) betrokken hulpverleners;
- een eindevaluatiegesprek met de jongere, zijn ouders, de coördinator taakstraffen en evt. betrokken hulpverleners.

De trainer traint drie uur per week met de jongere (ieder element van de TACT komt één keer per week aan bod). De trainer en de jongere zien elkaar over het algemeen twee keer per week doordat de trainer een dubbele trainingsbijeenkomst plant (SOVA en MR of BCT en MR). De bijeenkomst met jongere en ouders samen en de tussenevaluatie worden aansluitend op een eerder geplande training gehouden. Er is na iedere bijeenkomst contact met ouders.

De verschillende onderdelen en bijeenkomsten van de TACT in schema:

Week	Bijeenkomst(en)		
Week 1	Intake, kennismaking en delictbespreking		
Week 2	BCT 1	SOVA 1	MR 1
Week 3	BCT 2	SOVA 2	MR 2
	Bijeenkomst met ouders en jongere samen		
Week 4	BCT 3	SOVA 3	MR 3
Week 5	BCT 4	SOVA 4	MR 4
Week 6	BCT 5	SOVA 5	MR 5
Week 5/6	Tussenevaluatie met jongere, ouders, de coördinator taakstraffen en evt. hulpverlener		
Week 7	BCT 6	SOVA 6	MR 6
Week 8	BCT 7	SOVA 7	MR 7
Week 9	BCT 8	SOVA 8	MR 8
Week 10	Eindevaluatie met jongere, ouders, de coördinator taakstraffen en evt. hulpverlener		

TACT Plus

De TACT Plus bestaat uit verschillende bijeenkomsten:

- een intakegesprek, kennismaking en delictbespreking;
- 16 trainingsbijeenkomsten (8 x Boosheidcontrole training (BCT), 8 x training Sociale Vaardigheden (SOVA)) van 1½ uur;
- een bijeenkomst met alleen ouders;
- een bijeenkomst met de jongere en zijn ouders samen;
- een tussenevaluatiegesprek met de jongere, zijn ouders, de coördinator taakstraffen en (eventueel) betrokken hulpverleners;
- een eindevaluatiegesprek met de jongere, zijn ouders, de coördinator taakstraffen en (eventueel) betrokken hulpverleners.

De trainer en de jongere zien elkaar twee keer per week, waarbij in totaal 3 uur wordt getraind (2 x 1½ uur). De bijeenkomst met jongere en ouders samen en de tussenevaluatie worden aansluitend op een eerder geplande training gehouden. Er is na iedere bijeenkomst contact met ouders.

De verschillende onderdelen en bijeenkomsten van de TACT Plus in een schema:

	Bijeenkomsten	
Week 1	Intakegesprek, kennismaking en delictbespreking	
Week 2	BCT 1	SOVA 1a
	Ouderbijeenkomst (alléén ouders/verzorgers)	
Week 3	BCT 2	SOVA 1b
Week 4	BCT 3	SOVA 2a
	Ouder-jongerebijeenkomst (ouders/verzorgers en jongere)	
Week 5	BCT 4	SOVA 2b
	Tussenevaluatie met jongere, ouders/verzorgers, contactpersoon, de coördinator taakstraffen en evt. hulpverlener	
Week 6	BCT 5	SOVA 3a
Week 7	BCT 6	SOVA 3b
Week 8	BCT 7	SOVA 4a
Week 9	BCT 8	SOVA 4b
Week 10	Eindevaluatie met jongere, ouders/verzorgers, contactpersoon, de coördinator taakstraffen en evt. hulpverlener en nameting	

Inhoud van de interventie

Werving

De raadsonderzoeker is degene die als eerste met een jongere, en zijn ouders, de mogelijkheid bespreekt van deelname aan een training als passende interventie na een delict. Wanneer op basis van het LIJ naar voren komt dat TACT (Plus) een passende optie is, en in een MDO wordt vastgesteld dat de jongere voldoet aan de indicatiecriteria (en er geen sprake is van contra-indicaties), zal de raadsonderzoeker de jongere informeren over de TACT (Plus). Slechts in de helft van de gevallen waarin de TACT (Plus) geadviseerd wordt, wordt deze ook opgelegd door de officier van justitie of rechter (55% in de periode 2015-2017; Buysse et al., 2018). Wanneer dit wel gebeurt, is de taakstrafoördinator degene die de werving weer oppakt en de jongere motiveert voor de daadwerkelijke deelname aan de training. Hij informeert de jongere en zijn ouders over de opzet en doelen van TACT, legt uit waarom gedacht wordt dat TACT in deze situatie de best passende interventie is en spreekt de hoop en het vertrouwen uit dat dit de jongere gaat helpen om in de toekomst uit de problemen te blijven. Vervolgens worden er afspraken gemaakt over de dagen waarop getraind kan worden.

Intake, kennismaking en delictbespreking

Na een voorgesprek van de taakstrafoördinator met de jongere en zijn ouders, start de TACT met een intake, kennismaking en delictbespreking. Dit contact neemt in totaal twee uur in beslag en bestaat uit twee delen:

- een deel met de jongere, zijn ouders, de taakstrafoördinator en de trainer (45 minuten, inclusief het invullen van de vragenlijsten). Tijdens dit deel wordt besproken hoe de training er globaal uit ziet, wat de specifieke

doelen zijn van de jongere en wat er van zijn ouders verwacht wordt qua ondersteuning tijdens de training. De jongere tekent het contract en de jongere en zijn ouders vullen de vragenlijsten in. De vragenlijsten die worden ingevuld zijn de Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden (VPV; Scholte & Van der Ploeg, 2012) en de Hoe Ik Denk Vragenlijst (HID; Brugman, et al., 2011).

- een deel met de jongere en de trainer (75 minuten). Dit is het deel waarin de trainer informatie verzamelt over het dagelijks leven van de jongere (de poster) en het delict waarvoor hij veroordeeld is en/of voor andere momenten waarop de jongere agressief is geweest (de delictbespreking).

Na de bijeenkomst waarin wordt kennis gemaakt en informatie verzameld, vinden afwisselend bijeenkomsten plaats over boosheidscontrole, sociale vaardigheden en moreel redeneren. Bij TACT Plus zijn dit afwisselend boosheidscontrole en sociale vaardigheden.

BoosheidsControleTraining (BCT)

In het onderdeel BoosheidsControleTraining (BCT), dat in totaal 8 bijeenkomsten omvat, worden de jongere stapsgewijs de stappen van de zelfcontroleketen geleerd.

De agenda van een BCT-bijeenkomst ziet er als volgt uit:

1. Welkom, vorige keer, vandaag (agenda doornemen)
2. Huiswerk nabespreken
3. Herhaling van de zelfcontroleketen en introductie/uitbreiding nieuwe stap
4. Oefenen stappen, met nadruk op nieuwe stap
5. Huiswerk meegeven

Bij de zelfcontroleketen gaat het in essentie om 5 stappen, waarvan sommige uit meerdere onderdelen bestaan.

Stappen zelfcontroleketen

- 1) Wat gebeurt er?
- 2) Blijven of weggaan
- 3) Kalmeer jezelf
- 4) Teruggaan of wegblijven
- 5) Los het op

Specifieke onderdelen

Externe triggers, interne triggers, lichaamssignalen
Check, goed weggaan
Ademhalen, terugtellen, geheugensteuntjes en vooruitdenkgedachte
Check, goed teruggaan
Sociale vaardigheden, zelfevaluatie

Aan de hand van situaties uit het dagelijks leven van de jongere of voorbeeldsituaties die de trainer aanreikt, oefenen de trainer en de jongere iedere week een stap meer van de keten. Nadat in BCT 1 een goede introductie wordt gegeven van het belang van boosheidscontrole, wordt in BCT 2 ingezoomd op 'wat gebeurt er?': wat de jongere triggert en hoe de jongere kan merken dat zijn boosheid stijgt. Hiertoe wordt een aantal silhouetten gemaakt (groen, oranje, rood), waar lichaamssignalen en triggers aan toe worden gevoegd. In BCT 3 wordt aan de hand van concrete voorbeelden, kort ingegaan op 'wat gebeurt er?', en wordt vervolgens geoefend met 'blijven of weggaan' en 'kalmeer je zelf'. Dit oefenen gebeurt aan de hand van de stappen van de gedragsoefening (trainer staat model, trainer en jongere schrijven stappen op die trainer deed, jongere oefent met deze stappen, trainer geeft feedback en jongere oefent opnieuw). In BCT 4 worden opnieuw situaties geoefend t/m stap 3, en heeft de trainer de ruimte om extra manieren waarop de jongere zichzelf kan kalmeren, te oefenen. In BCT 5 wordt hier de stap 'teruggaan of wegblijven' aan toegevoegd, waarbij de jongere bij zichzelf checkt of hij al voldoende gekalmeerd is om terug te gaan naar de situatie en door te gaan met wat hij aan het doen was. Wanneer dit niet het geval is, zal hij verder gaan met zichzelf kalmeren. Bij de tweede check neemt hij de beslissing: ga ik nu terug of niet meer. Vanaf BCT 6 worden alle vaardigheden geoefend uit de zelfcontroleketen en wordt deze bij iedere ingebrachte situatie volledig doorlopen. Dit betekent dat de jongere zichzelf niet alleen kalmeert, maar ook bedenkt hoe hij de situatie, in het moment zelf of op een later moment, oplost. Hiervoor worden de sociale en probleemoplossingsvaardigheden benut die in de SOVA-bijeenkomsten worden geleerd.

Tussen de bijeenkomsten door wordt de jongere gestimuleerd om zijn boosheid te controleren aan de hand van de stappen in de keten. Hij vult zijn ervaringen in op een huiswerkformulier. Zo staan situaties uit zijn dagelijks leven centraal in de training. De succeservaringen die de jongere stap voor stap opdoet bij het toepassen van (stappen uit)

de keten, maken dat hij beetje bij beetje meer gaat geloven dat ook hij iemand is die controle kan uitoefenen op zichzelf. De trainer maakt dit succes steeds expliciet.

Sociale Vaardigheden

In het onderdeel Sociale Vaardigheden, dat eveneens 8 bijeenkomsten omvat, helpt de trainer de jongere om sterker te worden in een aantal interpersoonlijke vaardigheden en een aantal probleemoplossingsvaardigheden. Het gaat om een selectie van 10 van de volgende vaardigheden:

Sociale vaardigheden
Ontevredenheid uiten
Omgaan met een teleurstelling
Omgaan met een beschuldiging
Omgaan met de boosheid van een ander
Omgaan met groepsdruk
Moeilijkheden met anderen vermijden
Onderhandelen en overleggen
Excuus aanbieden
Vechtpartijen voorkomen of vermijden
De gevoelens van anderen begrijpen
De oorzaak van een probleem bepalen
Zich voorbereiden op een moeilijk gesprek
Hulp aanbieden
Waardering uiten
Omgaan met gevoelens van verlegenheid

Welke vaardigheden de trainer kiest hangt af van de delictbespreking en de situaties die de jongere via het logboek inbrengt tijdens de training (BCT). Iedere bijeenkomst kent de volgende opbouw:

1. Welkom, vorige keer, vandaag (agenda)
2. Herhalen van de vaardigheid van de vorige keer
3. Huiswerk nabespreken
4. Nieuwe vaardigheid introduceren
5. Vaardigheid oefenen
6. Discriminatie training (wat is wanneer handig bij wie)
7. Huiswerk meegeven

Dit betekent dat de trainer en de jongere veel oefenen: zowel de vaardigheid uit de vorige bijeenkomst als een nieuwe vaardigheid worden geoefend. Dit oefenen gebeurt aan de hand van de stappen van de gedragsoefening (trainer staat model, trainer en jongere schrijven stappen op die trainer deed, jongere oefent met deze stappen, trainer geeft feedback en jongere oefent opnieuw). De nieuwe vaardigheid wordt in verschillende situaties geoefend en wanneer dat goed gaat wordt de moeilijkheidsgraad verhoogd.

Ondanks het feit dat de TACT een vast curriculum hanteert en de training sociale vaardigheden een vaste opbouw kent, blijft het trainen van de sociale vaardigheden maatwerk. De trainer sluit aan bij het vaardigheidsniveau, de mogelijkheden en de belevingswereld van de jongere door:

- meerdere vaardigheden in één bijeenkomst te oefenen;
- één vaardigheid meerdere malen te oefenen;
- aandacht te besteden aan discriminatie training (wat is wanneer handig bij wie);
- het huiswerk gedetailleerd voor en na te bespreken (transfer).

Net als bij de BCT ligt de nadruk sterk op het creëren van succeservaringen. De trainer zorgt ervoor dat de jongere succesvol is bij het oefenen van de vaardigheden en dat hij opdrachten meekrijgt die hij tot een goed einde kan brengen.

Moreel Redeneren (alleen bij TACT)

In het onderdeel Moreel Redeneren, dat net als de twee andere onderdelen, 8 bijeenkomsten omvat, wordt de jongere getraind in het herkennen en ombuigen van denkfouten en in het beredeneerd beslissingen nemen. Aan de hand van scenario's en de reacties van verschillende betrokkenen op een scenario oefent de jongere met:

- het luisteren naar de mening van anderen;
- het verwoorden van zijn eigen mening;
- het nadenken over de gevolgen voor zichzelf en anderen (inleven in anderen);
- het herkennen van waarden die ten grondslag liggen aan argumenten en het herkennen van cognitieve vervormingen (denkfouten);
- het bedenken van oplossingen bij morele dilemma's;
- het overwegen van verschillende mogelijkheden alvorens een beslissing te nemen (nadenken en overwegen alvorens te handelen).

In iedere bijeenkomst staat een ander moreel dilemma (scenario) centraal. De agenda van een MR-bijeenkomst ziet er als volgt uit:

1. Welkom, vorige keer, denkfouten, vandaag (agenda doornemen)
2. Scenario introduceren: probleemsituatie verhelderen en vaststellen moreel dilemma
3. Scenario (dilemma) relateren aan het leven van de jongere
4. Scenario doorwerken: inleven in posities, keuzes beargumenteren, denkfouten herkennen en ombuigen
5. Samenvatten belangrijkste argumenten, denkfouten en waarden
6. Afronding (bekrachtigen op inzet, herhalen huiswerk voor volgende BCT en SOVA)

Alle scenario's zijn uitgeschreven en bij het merendeel van de scenario's zijn filmfragmenten beschikbaar waarop meningen (en manieren van beargumenteren) van anderen te zien zijn. Ook kan de trainer ervoor kiezen, wanneer dit past, om een normenmatrix te maken met daarin de mening die de jongere denkt dat anderen in zijn omgeving over een scenario hebben. De trainer is in deze bijeenkomsten een neutrale vragensteller, die de jongere begeleidt in het proces. De alternatieve keuzes en prosociale argumenten worden in de scenario's aangedragen door anderen.

TACT Plus: Sociale vaardigheden gekoppeld aan morele regels

Bij jongeren met een licht verstandelijke beperking (TACT Plus) wordt niet ingezet op het versterken van het moreel redeneren (zie ook 3. *Aan te pakken factoren*). In plaats daarvan neemt de trainer iedere bijeenkomst een morele regel als uitgangspunt en bespreekt hij met de jongere waarom deze regel er is in de maatschappij, op welke situaties deze regel van toepassing is en wat het belang van deze regel is voor de jongere zelf. Wanneer de functie van de regel duidelijk genoeg is, wordt de overstap gemaakt naar het identificeren van momenten waarop het moeilijk is voor een jongere om zich aan deze regel te houden. De trainer en de jongere brengen goed in kaart welke triggers hierbij een rol spelen en in welke situaties en bij welke personen het risico op overtreding van de regel ('uit het groene vierkant stappen') groter is. Voor deze situaties bedenken de jongere en de trainer vervolgens hoe deze anders kunnen worden opgelost dan met agressie. Per situatie wordt de sociale vaardigheid die hiervoor nodig is, bepaald en geoefend. Het oefenen van de sociale vaardigheid gebeurt aan de hand van de stappen van de gedragsoefening: trainer staat model, trainer en jongere schrijven stappen op die trainer deed, jongere oefent met deze stappen, trainer geeft feedback en jongere oefent opnieuw. De vaardigheid wordt meerdere malen geoefend, waarbij na succesvolle uitvoering de moeilijkheidsgraad steeds een stap wordt verhoogd. Ook worden vaardigheden gecombineerd. Zo doet de jongere veel succeservaringen op en wordt hij tegelijkertijd goed voorbereid op de complexe sociale situaties waarin hij de vaardigheden zal moeten toepassen. Aan een morele regel en bijbehorende sociale vaardigheid/vaardigheden besteden de trainer en de jongere 2 bijeenkomsten.

Op basis van de delictbespreking en de situaties die naar voren komen tijdens de BCT maakt de trainer de keuze welke 4 morele regels en (4-6) bijpassende sociale vaardigheden worden getraind. Hiermee snijdt de trainer de TACT Plus toe op de individuele krachten, vaardigheidstekorten en risicofactoren van de jongere.

Morele regels	Sociale vaardigheden TACT Plus
Vechten mag niet	Hulp vragen
Schelden hoort niet	Overleggen
Stelen mag niet	Aangeven waar je mee zit
Liegen is niet handig	Je mening geven
Wapenbezit is verboden	Een vraag stellen
Inbreken is verboden	Excuus aanbieden
Huiselijk geweld mag niet	Je grens aangeven
Iemand pijn doen mag niet	Uitleg geven
Vernielen van spullen is verboden	Een voorstel doen

Van TACT naar TACT Plus

In de dagelijkse praktijk gebeurt het dat trainers merken dat het niveau van de jongere toch lager ligt dan wat nodig is om goed het Moreel Redeneren te kunnen trainen. Met de invoering van de SCIL¹ als vast onderdeel van de screeningsprocedure wordt verwacht dat de frequentie waarmee dit gebeurt, afneemt. Gebeurt het toch, dan heeft de trainer tot aan de tussenevaluatie de mogelijkheid om van TACT naar TACT Plus te gaan. Concreet betekent dit een verandering in de logistiek (2 x 1½ uur i.p.v. 1 x 1 uur en 1 x 2 uur per week) en een verandering in de manier waarop de SOVA wordt gekoppeld aan morele regels. De BCT verandert inhoudelijk niet of nauwelijks; er is alleen meer tijd om extra te oefenen (oefeningen te herhalen en in kleinere stappen op te bouwen).

TACT: Bijeenkomst met ouders en jongere samen

In een bijeenkomst van een uur wordt uitleg gegeven over de opbouw en kernconcepten van de training (zoals de zelfcontroleketen en de denkfouten) en op welke manier in de verschillende onderdelen wordt gewerkt aan vaardigheidsversterking. De jongere en trainer demonstreren (in een gedragsoefening) de vaardigheid die zij in de week ervoor bij het onderdeel Sociale Vaardigheden hebben geoefend. Aan ouders wordt expliciet gevraagd om de jongere te ondersteunen bij de training: bij het komen en op tijd komen, bij het maken van huiswerk en door iedere bijeenkomst met de jongere na te bespreken. De bijeenkomst vindt plaats in week 3.

TACT Plus: Bijeenkomst met ouders alleen & bijeenkomst met ouders en jongere samen

Tijdens de TACT Plus is in week 2 een bijeenkomst met ouders alleen en in week 4 een bijeenkomst met ouders en jongere samen. In steeds een uur wordt uitleg gegeven over de verschillende onderdelen van de training en wat daarbij de belangrijkste boodschappen zijn. Aan ouders wordt expliciet gevraagd om de jongere te ondersteunen bij de training: bij het komen en op tijd komen, bij het maken van huiswerk en door iedere bijeenkomst met de jongere na te bespreken. Daarnaast wordt in de bijeenkomst met ouders alleen het 'inseinen' geoefend: hoe en wanneer ouders hun kind een seintje kunnen geven dat er gelegenheid is om een geoefende vaardigheid te laten zien. Dit inseinen helpt de transfer van de training naar het dagelijks leven en is een vorm van discriminatietraining: het helpt de jongere om gunstige situaties te herkennen.

De bijeenkomst met ouders en jongere samen is gericht op het versterken van het contact tussen ouder(s) en jongere. In een werkvorm gericht op het praten over emoties en hoe je graag wilt dat er met je wordt omgegaan (de gebruiksaanwijzing) wisselen ouders en jongere informatie en wensen uit. Daarnaast demonstreren de jongere en de trainer (in een gedragsoefening) een belangrijke vaardigheid uit het onderdeel Boosheidscontroletraining: het weggaan uit de situatie.

Tussenevaluatie en eindevaluatie

Er wordt in de TACT twee keer geëvalueerd: tijdens de tussenevaluatie in week 5 of 6 en bij de eindevaluatie, ter afronding van de training. In deze bijeenkomsten zijn aanwezig: de jongere en zijn de ouders, de taakstrafcoördinator en de trainer. Zowel de jongere als de trainer hebben het functioneren van de jongere beoordeeld op vaardigheden gerelateerd aan de verschillende onderdelen en aan de hand hiervan wordt besproken hoe de training verloopt.

¹ Met de SCIL screent de raadsonderzoeker op de mogelijkheid dat de jongere een licht verstandelijke beperking heeft.

Ouders en jongeren delen hoe de transfer naar het dagelijks leven verloopt. Wanneer de trainer het vermoeden heeft dat er na de training aanvullende hulpverlening ingezet dient te worden, spreekt hij dit vermoeden uit.

De eindevaluatie kent een soortgelijke opzet: het geleerde in de training wordt besproken, de transfer naar het dagelijks leven en wat er als vervolg nodig is om het bereikte vast te houden en uit te breiden. Bij de eindevaluatie worden daarnaast opnieuw de vragenlijsten (VPV en HID) ingevuld. Ook evalueren ouders en jongere de training schriftelijk.

Minimaal uit te voeren onderdelen

Alle hierboven beschreven onderdelen dienen te worden uitgevoerd, in de aangegeven frequentie (aantal keer) en intensiteit (duur van de bijeenkomst, hoeveelheid oefenen). Gemiste bijeenkomsten worden altijd ingehaald. De taakstrafcoördinator ziet hierop toe en hanteert een systeem van gele en rode kaarten, waarmee hij een extra stok achter de deur heeft om ervoor te zorgen dat de jongere iedere bijeenkomst verschijnt en goed meedoet (zie 2 *Randvoorwaarden*). Een training wordt pas afgerond wanneer alle bijeenkomsten zijn uitgevoerd; anders wordt de training als 'mislukt' teruggemeld bij de officier van Justitie en/of Kinderrechter. Wanneer ouders, verzorgers of een andere belangrijke persoon uit het netwerk niet verschijnt op de tussen- of eindevaluatie of de bijeenkomst voor ouders dan wel de bijeenkomst van ouders en jongere samen, dan is dit geen reden om de training als 'mislukt' terug te melden. In de praktijk gebeurt dit overigens zelden; zowel de taakstrafcoördinator als de trainer zijn sterk gericht op het betrekken van de ouders/verzorgers/belangrijke anderen bij de training en er is frequent direct contact met hen (zie ook het praktijkvoorbeeld in 4.3).

2. Uitvoering

Materialen

Er zijn verschillende handleidingen beschikbaar voor het onderbouwen, organiseren en uitvoeren van de TACT en TACT Plus, het opleiden van aspirant-trainers en het bewaken van de kwaliteit van de uitvoering:

- TACT Theoriehandleiding (Spanjaard & Albrecht, 2014)
- TACT Plus Theoriehandleiding (Albrecht, Hemminga & Breg, 2014)
- TACT Trainershandleiding (Albrecht & Koppenberg, 2020a)
- TACT Plus Trainershandleiding (Albrecht & Koppenberg, 2020b)
- TACT en TACT Plus Managementhandleiding (Albrecht, 2022)
- TACT en TACT Plus Kwaliteitshandleiding (Albrecht, 2019)
- TACT en TACT Plus Opleidingsmaterialen (powerpoints, draaiboek, trainingsmaterialen)

Daarnaast zijn er voor de uitvoering, werving en evaluatie van de interventie de volgende materialen beschikbaar:

Uitvoering

- Posters met de vaste agenda (per type bijeenkomst)
- Posters met de stappen van de zelfcontroleketen, de denkfouten en de sociale vaardigheden uitgewerkt in basisstappen
- Casussen met morele dilemma's, met daarbij filmpjes met jongeren die reageren op het dilemma
- Werkmaterialen (zoals silhouetten, afbeeldingen emoties, voorbeeldkaartjes en huiswerkformulieren)
- Vragenlijsten (VPV, HID)
- Contract en diploma

Werving

- Informatiefolder van de Raad voor de Kinderbescherming voor jongeren en ouders
- Factsheet TACT en TACT Plus voor raadsonderzoekers en coördinatoren taakstraf
- PowerPoint voor korte presentatie over TACT en TACT Plus

Evaluatie

- Evaluatieformulier voor jongeren
- Evaluatieformulier voor ouders
- Formulieren Tussenrapportage en Eindrapportage

Type organisatie en locatie

- Basisvoorziening voor alle kinderen en jongeren
(Bijvoorbeeld: Jeugd- en jongerenwerk, Jeugdgezondheidszorg, kinderopvang, school, welzijnsorganisatie).
- Voorziening voor lichte hulp en ondersteuning
(Bijvoorbeeld Centrum voor jeugd en gezin, wijkteam, buurtteam, lokaal team).
- **Gespecialiseerde hulp**
(Bijvoorbeeld: Ambulante jeugdhulp, GGZ, Jeugdhulp in gezinsvormen (pleegzorg, gezinshuis, buurtgezin), residentiële jeugdhulp).

TACT en TACT Plus worden uitgevoerd door trainers met een geldige licentie als TACT trainer. Deze trainers zijn aangesloten bij organisaties die een contract hebben met de Raad voor de Kinderbescherming. Eens in de vier jaar vindt er vanuit de Raad voor de Kinderbescherming een aanbesteding plaats waarbij de uitvoering van TACT en TACT Plus aan een of meer partijen gegund wordt. Sinds 1 januari 2023 is dit voor Zuid Nederland de Hoofdtrainer en voor Zuid Nederland TOP Groep. Deze organisaties hebben een netwerk van trainers die in zzp-constructie dan wel in dienstverband voor deze organisaties trainingen uitvoeren. Een up-to-date lijst met trainers met een geldige licentie voor het uitvoeren van TACT en TACT Plus is te vinden op <https://www.piresearch.nl/producten/tact>.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

Personen die TACt en TACt Plus uitvoeren, dienen erkend te zijn als TACt trainer of daartoe in opleiding te zijn. Om erkend te worden als TACt trainer dient de trainer te voldoen aan de voorwaarden die gesteld zijn voor het verkrijgen van een licentie. Dit zijn enerzijds voorwaarden om toegelaten te worden tot de opleiding en anderzijds het goed doorlopen van de opleiding en slagen voor de toetsen en een succesvolle eerste praktijkuitvoering.

De voorwaarden om met de opleiding te kunnen starten zijn:

1. De aspirant-trainer heeft een relevant HBO-diploma, bij voorkeur Sociaal Pedagogische Hulpverlening of Maatschappelijk Werk en Dienstverlening. Het gaat in ieder geval om opleidingen waarin aandacht besteed is aan de ontwikkeling(spsychologie) van jongeren en hoe gedrag van jongeren beïnvloed kan worden. Mocht deze opleiding niet aanwezig zijn, dan moet aantoonbaar zijn dat de kandidaat zich de betreffende kennis en vaardigheden op een andere manier heeft eigen gemaakt. Een HBO-diploma blijft evenwel een vereiste.
2. De aspirant-trainer kan (cognitief) gedragsmatig werken en is in staat planmatig en zelfstandig te werken. Hij heeft kennis van en ervaring en affiniteit met de doelgroep.
3. De aspirant-trainer beschikt over vaardigheden:
 - a. om vaardigheden te trainen met een jongere. De trainer toont respect, is directief, enthousiasmerend en motiverend;
 - b. om gedragstherapeutische principes toe te passen;
 - c. om organisatorische werkzaamheden t.b.v. een TACt uit te voeren.
4. De aspirant-trainer kan een recente Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) overleggen.

De opleiding bestaat uit 5 scholingsdagen voor TACt en aansluitend 2 scholingsdagen voor TACt Plus. In deze dagen leren de deelnemers denken en werken vanuit het theoretisch kader en oefenen ze alle onderdelen van de training. Op de laatste dag worden een kennistoets en een praktijktoets gedaan. Als de aspirant-trainer voor beide een voldoende haalt, kan hij starten met een eerste training. Hierop krijgt hij telefonische supervisie van een TACt Opleider. Het oordeel van de opleider over de uitgevoerde training dient positief te zijn. Bij twijfel kan de opleider de aspirant-trainer verplichten een video-opname van een bijeenkomst te maken en ter beoordeling voor te leggen aan de opleider. De beoordeling van de opname dient positief te zijn.

Na het positief afronden van de telefonische coaching ontvangt de aspirant-trainer zijn TACt-licentie en is hij erkend TACt-trainer.

Kwaliteitsbewaking

Om een verkregen TACt-licentie te behouden, dient een trainer jaarlijks aan het volgende te voldoen:

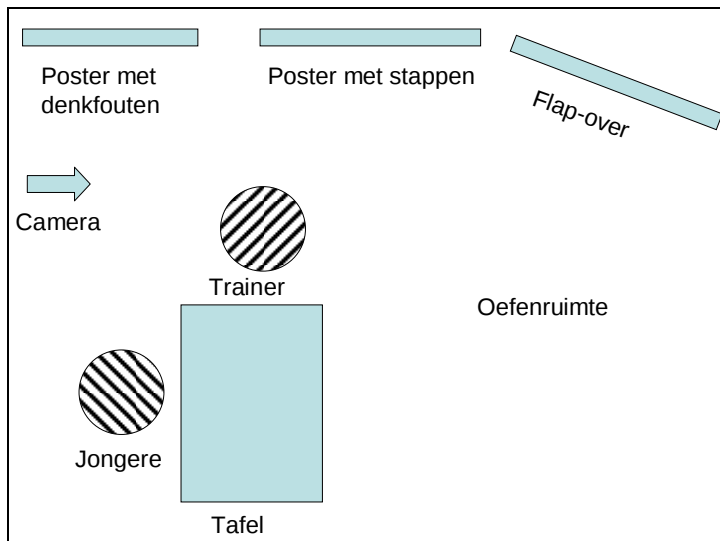
1. Minimaal twee TACt of TACt Plus trainingen uitvoeren;
2. Minimaal zes keer per jaar supervisie volgen (minimaal vier maal individueel en twee maal groepsgewijs);
3. Deelnemen aan de jaarlijkse bijscholingsdag;
4. Een voldoende beoordeling krijgen op de kwaliteit van uitvoering van de TACt op basis van opnames van drie trainingsbijeenkomsten (BCT, SOVA en MR) of twee trainingsbijeenkomsten (BCT en SOVA) bij de TACt Plus.

De supervisie, bijscholing en beoordeling worden uitgevoerd vanuit PI Research, door het team van TACt opleiders en supervisoren. Zo ontstaat een structurele samenwerkingsrelatie tussen trainers en supervisoren, die ervoor zorgt dat er goed zicht is op hoe de trainers hun werk in de praktijk uitvoeren en waar de behoeftes liggen qua bijscholing. Ook met het management van de uitvoerende organisaties wordt structureel overleg gevoerd, in ieder geval eens per kwartaal. Naast overstijgende ontwikkelingen en vraagstukken wordt in deze gesprekken per trainer de stand van zaken doorgenomen. Tot slot is er structureel overleg tussen uitvoerders, opleiders en de Raad voor de Kinderbescherming als opdrachtgever, verwijzer en procesbegeleider. Minimaal twee keer per jaar worden de ontwikkelingen op instroom (aantallen en problematiek) en uitvoering doorgenomen.

Randvoorwaarden

De trainingen worden uitgevoerd op locaties in de buurt van de jongere, zodat de jongere zelfstandig bij de trainingslocatie kan komen. Soms is dit een locatie waar de Raad voor de Kinderbescherming gehuisvest is; vaker gaat het om buurthuizen of andere plekken waar gespreksruimten gehuurd kunnen worden. Om geschikt te zijn als locatie dient in een ruimte de volgende opstelling te kunnen worden gerealiseerd:

Figuur 1: Indeling van de trainingsruimte

Er is een hoge tafel aanwezig waaraan jongere en trainer kunnen zitten, er is daarnaast (loop)ruimte om te oefenen. Tot slot moet er een flip-over zijn en ruimte om posters en flaps van eerdere bijeenkomsten op te hangen. Trainers beschikken over middelen om video-opnames te kunnen maken. Er is wifi aanwezig zodat online de filmfragmenten bekeken kunnen worden.

Een belangrijke randvoorwaarde om de training succesvol te laten verlopen, is de samenwerking tussen de trainer en de taakstrafoördinator van de Raad voor de Kinderbescherming. De taakstrafoördinator spreekt de jongere en zijn ouders voorafgaand aan de training en zet daarmee de toon (en het kader). Vervolgens is er een warme overdracht (de kennismaking) waarin de taakstrafoördinator in aanwezigheid van jongere en ouders zegt wat de Raad ziet als belangrijkste punten om op te verbeteren. De jongere tekent op dat moment een contract met de Raad waarin hij aangeeft akkoord te gaan met de voorwaarden voor de training (komen, op tijd komen, actief meedoen, toestemming geven voor opnames). In de tussenevaluatie en eindevaluatie informeren de jongere en de trainer de taakstrafoördinator over de vooruitgang. Tussendoor is de taakstrafoördinator een belangrijke partner voor de trainer in het motiverend aanspreken van de jongere op de verplichtingen die horen bij de training. De taakstrafoördinator kan beslissen een gele kaart (laatste waarschuwing) te geven of een rode kaart (de training stopt).

Op landelijk niveau is het belangrijk dat TACT door het hele land beschikbaar is voor jongeren, zodat deze overal als leerstraf kan worden opgelegd. Een randvoorwaarde die de Raad voor de Kinderbescherming in dit kader aan de uitvoerende organisaties stelt is dat zij het bereid en in staat zijn om het perceel waarop zij acteren (Noord- of Zuid-Nederland) geheel te bedienen. Ze moeten dit kunnen doen binnen de doorlooptijden die de Raad hiervoor heeft gesteld. Daarnaast stelt de Raad eisen op het gebied van professionele (facturatie) administratie.

Implementatie

Wanneer een organisatie TACT gaat aanbieden (en hiertoe een samenwerkingsovereenkomst met de Raad voor de Kinderbescherming afsluit), benut het management de managementhandleiding (Albrecht, 2019a) en de kwaliteitshandleiding (Albrecht, 2019b) om de benodigde organisatorische systemen op te bouwen en (aspirant)-trainers te werven, te selecteren en te laten opleiden. Bij een nieuwe organisatie vindt er vaker afstemmingsoverleg

plaats tussen het management van de organisatie en PI Research dan eens per kwartaal (zie kwaliteitsbewaking). Het management van de uitvoerende organisatie wordt naar behoefte ondersteund, zodat de organisatorische structuren (o.a. registratie van contacten en de stroom van vragenlijsten en rapportages) staan op het moment dat de eerste trainingen met jongeren plaatsvinden. Tijdens het opleiden van een groep aspirant-trainers is er intensief contact tussen opleiders en management van de uitvoerende organisatie. Hierdoor wordt tijdig extra ondersteuning geboden aan aspirant-trainers die dat nodig hebben.

Kosten

De uitvoering van een TACT en een TACT Plus training kent de volgende ureninvestering:

Onderdeel	TACT Regulier	Totaal uren	TACT Plus	Totaal uren
Intake, tussenevaluatiegesprek en eindevaluatiegesprek		4,5		4,5
Afname vragenlijsten: intake, tussenevaluatie en eindevaluatie		1,5		1,5
Trainingsbijeenkomsten	24 bijeenkomsten (á 1 uur) incl. 15 min voorbereiding per keer	30	16 bijeenkomsten (á 1,5 uur) incl. 15 min voorbereiding per keer	28
Ouderbijeenkomst (alleen ouders)	-	-	Inclusief 45 min voorbereiding	1,75
Ouder-jongere bijeenkomst	Inclusief 30 min voorbereiding	1,5	Inclusief 45 min voorbereiding	1,75
Wekelijks telefonisch contact met ouders/verzorgers (10 weken 15 min per week plus 1x 30 min voor kennismaking voorafgaand aan de start)		3		3
Rapportage		3		3
Totaal aantal uren		43,5		43,5

De kosten van de opleiding tot TACT trainer (scholingsdagen, inclusief de scholingsdagen over TACT Plus en telefonische coaching tijdens de eerste training) zijn 3.175 euro per trainer.

De kosten van het kwaliteitssysteem (supervisie, bijscholing en beoordeling) komen op 1.700 euro per trainer per jaar.

3. Onderbouwing

Vraagstuk of probleem

In 2024 zijn er in Nederland 2,6 miljoen jongeren tussen de 12 en 23 jaar oud, waarvan 45% 12- tot 18-jarigen². Kijkend naar de prevalentiecijfers van de afgelopen jaren, worden dit jaar naar verwachting zo'n 20.000 jongeren veroordeeld voor een delict (in 2023 was dit aantal 4 per 1.000 12- tot 18-jarigen en 12 per 1.000 18- tot 23-jarigen; Tollenaar & Van der Laan, 2023). Bij 12- tot 18-jarigen gaat het grofweg in 1/3 van de gevallen om een geweldsdelict (inclusief zeden- en vermogensdelicten met geweld, maar exclusief online delicten met bedreiging), bij de 18- tot 23-jarigen in 1/5 van de gevallen.

Na een forse daling van het aantal verdachte en veroordeelde jongeren en jongvolwassenen tussen 2007 en 2018, zijn de aantallen in de afgelopen 5 jaar gestabiliseerd (Tollenaar & Van der Laan, 2023). Voor geweldsdelicten geldt dit in dezelfde mate als voor andere typen delicten (met uitzondering van met name online delicten; deze nemen toe). Kijkend naar de afgelopen 5 jaar, dan recidiveert ongeveer 1 op de 3 minderjarigen en jongvolwassenen binnen 2 jaar (Van der Laan, Beerthuizen & Boot, 2021).

Naar schatting 35-45% van de jongeren die delicten plegen heeft een licht verstandelijke beperking (Teeuwen, 2012; Kaal, 2016). Kaal (2016) benadrukt in haar inventarisatie van de beschikbare gegevens binnen het justitiële domein, dat de betrouwbaarheid van de beschikbare gegevens doorgaans matig is. Wel rapporteert zij dat de prevalentie hoger lijkt te liggen in de zwaardere schakels van de justitiële keten en dat er een oververtegenwoordiging is van jongeren met een licht verstandelijke beperking in het justitiële systeem (Kaal & De Jong, 2017). Asscher, Van der Put en Stams (2012) vergeleken jongeren in het justitiële systeem met en zonder licht verstandelijke beperking met elkaar en vonden dat bij jongeren met een licht verstandelijke beperking vaker agressieproblemen speelden.

Bij geweldsdelicten komt agressie in verschillende vormen tot uitdrukking: proactief (bewust en gepland), reactief door frustratie van binnenuit en reactief door provocatie of dreiging van buitenaf (Smeets, Oostermeijer, Lappenschaar, Van der Meer, Popma, Jansen, Rommelse, Scheepers & Buitelaar, 2017). De agressie kan gericht zijn op mensen, dieren of objecten, uit zich verbaal en/of fysiek, en heeft tot doel schade of leed te berokkenen (Smeets, 2017).

De impact en gevolgen van geweldsdelicten voor slachtoffers en de samenleving zijn groot, waarbij de immateriële schade de materiële schade overtreft.³ Ook voor de jongeren zelf leidt het agressieve en antisociale gedrag tot problemen: zonder ingrijpen is er een hoog risico op verergering van het gedrag (en daarmee op ernstige strafbare feiten) alsook op andere problemen, zoals problematisch middelengebruik, risicovol seksueel gedrag, voortijdig schoolverlaten, relatieproblemen en werkloosheid (Moffitt, Caspi, Harrington & Milne, 2002; Timmermans, 2008; Van der Laan, Beerthuizen & Boot, 2021).

Factoren van invloed

Risicofactoren voor agressief en antisociaal gedrag kunnen worden opgesplitst in factoren van het individu (biologisch en psychologisch) en factoren van de omgeving. Deze factoren zijn voortdurend met elkaar in interactie (het biopsychosociaal model; Engel, 1977). Specifiek voor agressie is dit uitgewerkt door Sameroff en Fiese (2000) in het transactionele ontwikkelingsmodel, waarbij benadrukt wordt dat chronisch agressief gedrag bij jongeren een ontwikkelingsuitkomst is van een voortdurende wisselwerking tussen het individu en zijn omgeving. Uit diverse systematische reviews en meta-analyses (bijvoorbeeld Lipsey & Derzon, 1998; Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber & White, 2008; Kawabata, Alink, Tseng, Van IJendoorn & Crick, 2011) en ook uit Nederlands onderzoek (bijvoorbeeld Van Hoorn, 2017; Van der Put, Assink, Bindels, Stams & De Vries, 2013; Van de Rakt, Weerman & Need, 2005; Scholte, Van Lieshout en Van Aken, 2001) komt consistent een aantal factoren naar voren die samenhangen met – en cumulatief bijdragen aan – agressief en antisociaal gedrag.

Individuele factoren die bijdragen aan de ontwikkeling van agressief en antisociaal gedrag

Tekorten en vervormingen in de sociale informatieverwerking, tekorten in probleemoplossend vermogen, antisociale overtuigingen, impulsiviteit, beperkte concentratie, tekorten in sociale vaardigheden, lage intelligentie en temperament.

² Bron: CBS (<https://opendata.cbs.nl/statline>)

³ Bron: www.criminaliteitinbeeld.nl

Gezinsfactoren die bijdragen aan de ontwikkeling van agressief en antisociaal gedrag

Tekorten in opvoedingsvaardigheden, inconsequente en ruwe opvoedingsstijl, antisociale overtuigingen en gedragingen van ouders, psychische problemen en middelenmisbruik bij ouders, problematische gezinsrelaties, huiselijk geweld, ingrijpende gebeurtenissen, lage sociaal-economische status.

Omgevingsfactoren die bijdragen aan de ontwikkeling van agressief en antisociaal gedrag

agressieve vrienden, delinquente vrienden, lidmaatschap van problematische groep (bende), middelengebruik in groepsverband en criminaliteit in de buurt.

De kans op chronische agressie als uitkomst neemt toe naarmate het aantal risicofactoren toeneemt (Murray & Farrington, 2010). Bovenstaande factoren leiden tot meer negatieve ouder-kind interacties, meer stress en geweld in het gezin (Kawataba et al., 2011; Van Doorn, Branje & Meeus, 2008) en resulteren in minder ontwikkeling van zelfcontrole, inlevingsvermogen en mentaliseren bij de jongere, meer cognitieve vervormingen (denkfouten) en een lager niveau van moreel redeneren (Jolliffe & Farrington, 2004; Barringa, Hawkins & Camelia, 2008; Stams, Brugman, Dekovic, Van Rosmalen, Van der Laan & Gibbs, 2006).

Naast risicofactoren zijn er ook factoren die beschermen tegen de ontwikkeling van agressief en antisociaal gedrag, zoals prosociale contacten op school en in de buurt, een positieve ouder-kind relatie, goede sociale vaardigheden en succes op school (zie bijvoorbeeld Herrenkohl, Lee & Hawkins, 2012). Het is de combinatie van risicofactoren en beschermende factoren die uiteindelijk de ontwikkelingsuitkomst bepaalt. Hierbij geldt een zogenaamde dose-response relatie: hoe meer risicofactoren en hoe minder beschermende factoren, des te hoger het risico op persistentie van het agressieve en delinquente gedrag (Loeber, Slot & Loeber-Stouthamer, 2008).

Bovenstaande beschrijving van oorzaken en ontwikkelingsmodel is evenzeer van toepassing op jongeren zonder als jongeren met een licht verstandelijke beperking. Asscher, Van der Put en Stams (2012) onderzochten hoe jeugdige delinquenten met en zonder licht verstandelijke beperking van elkaar verschillen. Zij rapporteren dat jongeren met een licht verstandelijke beperking nog vaker tekorten vertonen op impulscontrole, het nemen van verantwoordelijkheid voor eigen gedrag, het zich houden aan regels en op sociale vaardigheden die zijn gerelateerd aan delictgedrag. De individuele risicofactoren bij deze subgroep zijn daarmee niet zozeer anders, maar wel nog groter dan bij jeugdige delinquenten zonder licht verstandelijke beperking.

Aan te pakken factoren

TACT (Plus) richt zich op de volgende (individuele) factoren:

Beperkte zelfcontrole en impulsief gedrag

Het programmaonderdeel boosheidscontrole (BCT) richt zich op het versterken van de cognitieve zelfcontrole van de jongere (subdoel 1) door de jongere sterker te maken in de cognitieve vaardigheden die nodig zijn om stijgende boosheid te herkennen, in te schatten welk prosociaal gedrag (nog) haalbaar is gezien de situatie, zichzelf te kalmeren en na te denken over een prosociale manier om de situatie op te lossen. Meer vaardigheden op het gebied van cognitieve zelfcontrole betekent minder impulsief gedrag en minder escalatie in conflicten en leidt daarmee tot minder agressie (hoofddoel).

Tekorten in de sociale informatieverwerking

Bij alle programmaonderdelen wordt geoefend met de stappen van sociale informatieverwerking. Aan de hand van fictieve en eigen situaties oefenen jongeren met het innemen van verschillende perspectieven en het nadenken over de (goede) intenties van anderen. Het steeds doorlopen van de opeenvolgende vaardigheden van de zelfcontroleketen (subdoel 1) versterkt de sociale informatieverwerking en zelfcontrole helpt om werkgeheugen over te houden om sociale informatie goed te kunnen verwerken. Een toename in sociale en probleemoplossingsvaardigheden (subdoel 2), zoals ontevredenheid uiten of het omgaan met een teleurstelling, een beschuldiging of boosheid van de ander, maakt dat de jongere meer gedragsalternatieven heeft om te overwegen. Ook wordt de jongere beter in het begrijpen van gevoelens van anderen en het bepalen van wat de oorzaak is van een probleem (subdoel 2), wat bijdraagt aan een meer prosociale interpretatie van (ambigue) situaties. Het beter herkennen van cognitieve vervormingen en zichzelf corrigeren bij het gebruik van een vervorming (subdoel 3) draagt bij eveneens bij aan versterking van de sociale informatieverwerking, met name bij het interpreteren en bij de keuze van een reactie. Hetzelfde geldt voor het mee laten wegen van de gevolgen voor anderen bij beslissingen. Verbeterde sociale informatieverwerking leidt tot minder agressie (hoofddoel).

Tekorten in sociale vaardigheden en tekorten in probleemoplossend vermogen

In de TACT (Plus) worden jongeren vaardiger gemaakt in de belangrijkste sociale vaardigheden en probleemoplossingsvaardigheden die een rol spelen in een conflictsituatie (subdoel 2). Dit is de kern van het programmaonderdeel Sociale Vaardigheden (SOVA). Ook in het onderdeel BCT wordt gewerkt aan tekorten in probleemoplossen en sociale vaardigheden: jongeren leren zichzelf zodanig kalmeren dat zij met een sociale vaardigheid een situatie kunnen oplossen in plaats van met agressief gedrag (subdoel 1). Meer sociale en probleemoplossingsvaardigheden leiden tot minder agressie (hoofddoel).

Antisociale overtuigingen en achterstand in morele ontwikkeling

Antisociale overtuigingen zijn gebaseerd op cognitieve vervormingen. TACT is erop gericht de jongere te leren minder cognitieve vervormingen ('denkfouten') te gebruiken en de jongere sterker te maken in een moreel meer volwassen manier van redeneren (subdoel 3). Een meer volwassen manier van redeneren betekent dat de belangen van anderen medebepalend zijn voor beslissingen en de jongere meer waarde hecht aan het in stand houden van de relaties met anderen. Het gebruik en de kracht van antisociale overtuigingen wordt hierdoor verminderd.

Steun van ouders

Subdoelen 1 t/m 3 zullen eerder bereikt worden wanneer de training voorspoedig verloopt en er verbinding is tussen de training en het dagelijks leven. De steun van ouders (subdoel 4) levert hier een belangrijke bijdrage aan.

Verantwoording

Sociale en cognitieve vaardigheden trainen

Sociale en cognitieve vaardigheidstekorten spelen een cruciale rol in de ontwikkeling van agressief en antisociaal gedrag. Door het samenspel tussen risicofactoren in het individu, het gezin en de omgeving zijn sociale en cognitieve vaardigheidstekorten ontstaan, die zelf ook weer risicofactoren zijn geworden die hebben bijgedragen aan het ontstaan van het agressieve en antisociale probleemgedrag. Vaardigheidstekorten zijn goed te beïnvloeden en een sterker cognitief/executief functioneren in combinatie met een breder gedragsrepertoire geeft de jongere in ieder contact met zijn omgeving meer mogelijkheden en kracht om te kiezen voor prosociaal gedrag. Daarom richt de TACT (Plus) zich op het trainen van vaardigheden op het gebied van zelfcontrole, probleemoplossen en sociaal gedrag.

Theoretische basis: leertheorieën, sociale informatieverwerkingstheorie en (cognitief-)gedragstherapeutische technieken

De basis van de manier waarop binnen TACT (Plus) aan gedragsverandering wordt gewerkt, wordt gevormd door de leertheorieën. De leertheorieën geven inzicht in hoe gedrag van jongeren tot stand is gekomen, hoe dit gedrag kan worden beïnvloed en hoe nieuw gedrag kan worden aangeleerd.

Operante leertheorie (Skinner, 1953): Gedrag zal vaker worden ingezet als dit de jongere iets oplevert. Het agressieve en delinquente gedrag heeft de jongere is versterkt doordat het hem iets heeft opgeleverd (ontlading, aandacht, aanzien, iets moeilijks/vervelends kunnen vermijden). In de training wordt prosociaal gedrag aangeleerd/versterkt door de positieve gevolgen ervan te onderzoeken, laten ervaren en benadrukken. Ook wordt heel expliciet stilgestaan bij de verwachte gevolgen van agressief gedrag (vooruitdenkgedachte in zelfcontroleketen). In de discriminatietraining (SOVA) wordt specifiek gekeken naar de situatie: in welke situatie is het positieve gevolg van het gedrag te verwachten? Het veelvuldig complimenteren van de jongere op gewenst gedrag – bijvoorbeeld huiswerk maken, inbreng eigen voorbeelden, oefenen – heeft eveneens dit als theoretische basis.

Sociale leertheorie (Bandura, 1973): Gedrag wordt overgenomen van anderen; een jongere ziet wat het gedrag een ander oplevert en doet het gedrag na, met de verwachting dat het ook voor hem een positief gevolg heeft. In de training wordt hiervan gebruik gemaakt door te werken met positieve rolmodellen, zowel fictief (MR) als uit het leven van de jongere (BCT, SOVA). Ook het model staan in gewenst gedrag door de trainer, zowel tijdens de gehele training als bij concrete oefeningen (BCT, SOVA) is gebaseerd op deze theorie. De focus is geheel op het gewenste gedrag en de opbrengsten daarvan.

Cognitieve leertheorie (Beck, 1999): gedachten, gevoelens en gedragingen sturen elkaar. In de training komt dit principe duidelijk tot uitdrukking in de zelfcontroleketen van de BCT (interne triggers, geheugensteuntjes, vooruitdenkgedachte), in het expliciete onderscheid dat in de SOVA bij iedere vaardigheid wordt gemaakt tussen

denkstappen en doestappen, en in het herkennen en corrigeren van denkfouten (MR). Ook komt de onderlinge invloed van denken, doen en voelen nadrukkelijk terug bij de verschillende (denk- en doe-)technieken die jongeren worden geleerd om zichzelf te kalmeren (BCT).

Zelfmanagementtheorie (Kanfer, 1975): Jongeren sturen zichzelf door eigen gedrag te observeren, evalueren en bekrachtigen of afzwakken. Zelfmanagement wordt aangeleerd als onderdeel van de zelfcontroleketen (BCT). Daarnaast wordt het principe toegepast bij iedere keer dat gedrag wordt geoefend en nabesproken (BCT, SOVA): de jongere reflecteert aan de hand van concrete stappen op zijn eigen handelen en verbetert zo zichzelf. Ook past de trainer dit principe toe wanneer hij de jongere in een concrete situatie uitnodigt om denkfouten bij zichzelf te ontdekken en corrigeren (MR).

Op basis van de leertheorieën wordt binnen de TACT gebruik gemaakt van verschillende cognitief gedragstherapeutische technieken die hun waarde en effectiviteit bij deze doelgroep hebben getoond in diverse onderzoeken (bijvoorbeeld Follen, Ince, De Baat & Daamen, 2013; Garland, Hawley, Brookman-Frazee & Hurlburt, 2008; Lipsey, 2009; Lipsey, Landberger & Wilson, 2007; Smeets, Leeijen, Van der Molen, Scheepers, Buitelaar & Rommelse, 2015): modeling van gewenst gedrag, oefenen van gewenst gedrag m.b.v. rollenspel, performance feedback (met vooral positieve bekrachtiging) en shaping (herhaald oefenen en verder aanscherpen), discriminatietraining (afstemmen van gedrag op gevolgen in specifieke situatie) en transfertraining (huiswerk: oefenen van vaardigheden in dagelijks leven).

Boosheidscontroletraining: versterking van zelfcontrole bij opkomende boosheid

De opzet van boosheidscontroletraining is afkomstig uit de (Washington State) Aggression Replacement Training (WSART)⁴ en sluit theoretisch gezien aan bij de sociale informatieverwerkingstheorie en de vaardigheidstekorten die bekend zijn bij kinderen en jongeren met agressief gedrag (Crick & Dodge, 1994; Orobio de Castro, 2000). Ook bij jongeren met agressief gedrag en een licht verstandelijke beperking werden deze vaardigheidstekorten gevonden (Van Nieuwenhuizen, Orobio de Castro, Wijnroks, Vermeer & Matthys, 2009; Van Rest, 2018). In de TACT (Plus) leert de jongere bij situaties waarin boosheid opkomt een zelfcontroleketen toepassen, waarin hij meer gestructureerd betekenis geeft aan wat er gebeurt (in de omgeving en bij zichzelf), denktijd neemt om te bepalen of hij rustig genoeg is om een volgende stap te zetten en zichzelf kalmeert met ontspanningstechnieken en interne spraak. De jongere en trainer werken aan de hand van fictieve en eigen voorbeelden situaties waarin boosheid opkomt door, aan de hand van rollenspel. Zij oefenen letterlijk de denk- en doestappen die in de situatie gezet kunnen worden. Hierbij staat de trainer eerst model, analyseren de trainer en jongere vervolgens de stappen die de trainer heeft gezet en oefent de jongere vervolgens de stappen, waarna opnieuw geëvalueerd wordt. Vervolgens oefent de jongere de keten daarna nog een keer, op basis van de feedback die hij zichzelf heeft gegeven en hij van de trainer krijgt. Bij eigen voorbeelden wordt een situatie die eerder tot agressie heeft geleid, nu letterlijk anders aangepakt en met prosociaal gedrag opgelost. Thuis oefent de jongere met het toepassen van de keten en houdt hij voorbeelden van situaties bij in een logboek. De zelfcontroleketen wordt een alternatieve manier om bij opkomende boosheid te handelen.

Sociale Vaardigheidstraining: versterking van sociale en probleemoplossingsvaardigheden

In de SOVA-bijeenkomsten oefenen de jongere en de trainer prosociale vaardigheden die helpen om conflictsituaties goed op te lossen (o.a. omgaan met boosheid van een ander, omgaan met een beschuldiging, excuus aanbieden, overleggen) of het perspectief van een ander in te nemen (o.a. de gevoelens van een ander begrijpen, een ander helpen, je waardering uiten). Ook worden er vaardigheden getraind die passen bij op een prosociale manier voor jezelf opkomen (ontevredenheid uiten, omgaan met groepsdruk en omgaan met gevoelens van verlegenheid). In veel van de vaardigheden zitten kleine brainstormmomenten, waarin de jongere drie manieren bedenkt om iets aan te

⁴ De TACT is een bewerking van de groepsvariant van de TACT (ook Washington State ART, WSART, genoemd). De groepsvariant is door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie erkend als theoretisch goed onderbouwd in maart 2010. De TACT als individuele training is eerder erkend als theoretisch goed onderbouwd in 2014. De WSART is op haar beurt een doorontwikkeling van de ART, ontwikkeld door Arnold Goldstein en zijn collega's in de jaren tachtig van de vorige eeuw (Goldstein, Glick & Gibbs, 1998). De ART is uitgebreid geïmplementeerd en onderzocht in Washington State (Barnoski, 2004). Hierbij is zowel een systeem voor assessment ontwikkeld als voor kwaliteitsbewaking van de uitvoering. Deze zijn overgenomen in de TACT.

pakken of drie mogelijkheden benoemt die van toepassing kunnen zijn. Sociale cognitie, probleemoplossen en sociaal gedrag worden zo in combinatie met elkaar getraind. Dit verhoogt de effectiviteit op vermindering van het recidiverisico (Landenberger & Lipsey, 2005). De wijze waarop de vaardigheid getraind wordt, is vergelijkbaar met de vaardigheidstraining in de BCT: modeling, oefenen, zelfevaluatie en feedback, en nogmaals oefenen.

De vaardigheden die zijn uitgewerkt voor de SOVA en de volgorde waarin deze worden getraind, zijn ontleend aan de WSART (en zijn daarin effectief bevonden voor het verminderen van het recidiverisico; Barnoski, 2004). In de TACT (Plus) heeft de trainer de mogelijkheid om meer op maat te werken. Dit kan betekenen dat hij een vaardigheid kiest die aansluit bij een probleem dat de jongere ervaart en wil oplossen. Het kan ook betekenen dat de trainer verschillende vaardigheden combineert in één bijeenkomst, om het leren te verdiepen en de situatie grondiger aan te pakken. En wanneer het nodig is voor de groei van de jongere, kan de trainer er ook voor kiezen om een vaardigheid in meerdere bijeenkomsten te laten terugkomen. Het criterium waarop deze aanpassingen getoetst worden, is steeds dat ze gedaan worden om beter aan te sluiten bij wat de jongere nodig heeft om te kunnen en willen leren (het responsiviteitsbeginsel; Andrews & Bonta, 2010). De trainer werkt de stappen van de vaardigheid uit op een manier die bij de leerstijl/behoefte van de jongere past en past ook de oefensituaties en de mate van herhaling hierop aan. Vaak worden deze aanpassingen heel expliciet gemaakt, zodat de jongere de boodschap krijgt: 'ik kijk naar wat bij jouw situatie past, en jij doet het zo goed, dat we iets extra's kunnen doen'. Dit verhoogt de behandelmotivatie.

Bij de TACT Plus hebben de SOVA-bijeenkomsten als startpunt een morele regel. De trainer versterkt de kennis van de jongere over de reden achter de regel en legt vervolgens de verbinding met situaties in het leven van de jongere waarin deze regel geldt. Voor het prosociaal oplossen van deze situaties benut de trainer één of meer sociale vaardigheden. Dit gebeurt op dezelfde manier als hierboven beschreven voor jongeren zonder licht verstandelijke beperking. Uit het beperkte onderzoek dat hierover beschikbaar is (Zoon & Van Rooijen, 2018) komt naar voren dat met deze manier van vaardigheidstraining ook bij deze doelgroep de beste resultaten mogen worden verwacht in termen van vermindering van agressie (Healy, Lydon & Murray, 2014; Kok, Van der Waa, Klip & Staal, 2016).

Moreel Redeneren training: versterking van een meer volwassen manier van moreel redeneren

Het onderdeel Moreel Redeneren heeft als basis de stadiumtheorie over morele ontwikkeling van Kohlberg (1969; 1973). Een lager niveau van moreel redeneren hangt samen met delinquentie en recidive (Stams et al., 2006; Van Vugt, Stams, Gibbs, Bijleveld, Hendriks & Van der Laan, 2011). Kenmerkend voor dit lagere niveau ('preconventionele' niveau, stadium 2) van redeneren is het egocentrische perspectief. Ontwikkeling richting een hoger niveau, het 'conventionele' niveau, betekent dat de jongere rekening gaat houden met aan de gevolgen voor anderen en meer waarde gaat hechten aan het behoud van de relaties met anderen. Deze ontwikkeling verloopt via de confrontatie met meningen van anderen, de twijfel en 'innerlijk conflict' die discussie hierover kan oproepen, naar het aanpassen van overwegingen en herzien van het morele oordeel (denkfouten). De jongere oefent met moreel redeneren en het herkennen van denkfouten aan de hand van morele dilemma's in de vorm van fictieve vignetten. Aan ieder vignet is een serie vragen gekoppeld die zo opgesteld zijn dat de jongere gestimuleerd wordt het perspectief van anderen in te nemen en na te denken over meer volwassen redenen voor een morele keuze. Bij veel vignetten zitten videofragmenten van andere jongeren die hun mening geven. De trainer nodigt de jongere uit samen te vatten wat hij hoort, zich te verplaatsen in het perspectief van de jongere in het filmpje en eventuele denkfouten die hij hoort te benoemen en verbeteren. Zo oefent de jongere zijn redeneervaardigheden en komt hij in contact met andere zienswijzen.

In deze opzet is de trainer een procesbegeleider; hij staat geen model in een hoger niveau van redeneren, maar is vooral uitnodigend en sturend naar de jongere om de opdrachten goed uit te voeren. De trainer kiest dilemma's die relevant zijn voor de jongere en die de meeste kans op innerlijk conflict en heroverweging opleveren. Op het daadwerkelijk heroverwegen van het eigen oordeel wordt echter niet de nadruk op gelegd; de jongere wordt bekrachtigd wanneer hij denkfouten herkent en corrigeert en wanneer hij morele argumenten gericht op rekening houden met anderen en behoud van de relaties met anderen goed kan verwoorden.

TACT Plus: bij jongeren met een LVB géén moreel redeneren, maar morele regels

De TACT Plus heeft hetzelfde hoofddoel als de TACT, maar richt zich nadrukkelijk niet op het versterken van het moreel redeneren. Jongeren met een licht verstandelijke beperking redeneren vaker vanuit een lager stadium van morele

ontwikkeling dan hun leeftijdgenoten (stadium 1 of 2 van het preconventionele niveau) en het groeien in deze ontwikkeling verloopt trager (Langdon, Clare & Murphy, 2010; 2011). Ook na het inzetten van interventies gericht op moreel redeneren, blijkt de progressie in het moreel redeneren bij mensen met een licht verstandelijke beperking klein en inconsistent. Enige progressie is te bereiken door verbetering van de sociale informatieverwerking en sociale en probleemoplossingsvaardigheden (Van Vugt, Asscher, Hendriks, Stams, Bijleveld & Van der Laan, 2011). Het sterkst gerelateerd aan delinquent gedrag is het moreel redeneren op het niveau van stadium 2 (Langdon et al., 2011). Jongeren die redeneren op het niveau van stadium 1 laten doorgroeien naar stadium 2 verhoogt het recidiverisico in plaats van het te verlagen. De beperkte groeimogelijkheden binnen de termijn van de training in combinatie met het risico op ongewenste uitkomsten, zijn reden geweest om binnen de TACT Plus het onderdeel Moreel Redeneren te vervangen door een meer voorschrijvende aanpak (de morele regels) en deze direct te koppelen aan de sociale vaardigheidstraining. Hiervoor is meer evidentie (Van Vugt et al., 2011).

Evidentie voor effectiviteit van de combinatie BCT, SOVA en MR

Aanwijzingen voor de werkzaamheid van de combinatie van de drie elementen van TACT (BCT, SOVA en MR) zijn te vinden in de positieve resultaten die zijn geboekt met de verschillende groepsvarianten van de ART. Smeets, Rommelse, Scheepers en Buitelaar (2016) vonden zowel voor jongeren met reactieve agressie uit frustratie of door provocatie/bedreiging van buitenaf als voor jongeren met proactieve agressie een significante reductie in agressie na het volgen van ART (medium tot grote effectsizes). Currie, Wood, Williams en Bates (2012) rapporteren vergelijkbare uitkomsten en vonden bovendien dat de positieve effecten ook 24 maanden later nog meetbaar waren. Dit gold niet alleen voor de reductie in agressief gedrag en agressieve gedachten, maar ook voor een vermindering van de cognitieve vervormingen (zoals gemeten met de HID). Onderzoek naar de WSART door Barnoski (2004) benadrukt het belang van competente uitvoering (methodische integriteit): van de (N=501) jongeren die deelnamen aan een op competente wijze gegeven WSART recidiveerde (na een jaar) 12%, terwijl van de (N=203) jongeren die deelnamen aan een WSART die niet competent werd uitgevoerd 20% recidiveerde. Dit laatste percentage is zelfs hoger dan de recidive onder de (N=525) jongeren die helemaal geen interventie ontvingen (17%). De nadruk op methodisch integere uitvoering als noodzakelijke voorwaarde om effectief recidive te verminderen wordt bevestigd in een meta-analyse van Goense, Assink, Stams, Boendermaker en Hoeve (2016). Dit is een belangrijke onderbouwing voor het kwaliteitssysteem van TACT (Plus).

Individuele training

In 2008 is de groepsvariant van de TACT (WSART) ontwikkeld in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming. Deze is beoordeeld en erkend door (toen nog) de Erkenningscommissie Gedragsinterventies van het ministerie van Justitie. Het lukte echter niet om deze groepsvariant als ambulante leerstraf, uitgevoerd in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming, praktisch georganiseerd te krijgen. Steeds duurde het te lang om een groep vol te krijgen en waren er redenen om niet voor TACT Groep te kiezen (te grote reisafstand, tijdstip past niet, teveel tijd tussen delict en uitvoering straf). Hierdoor ontstond direct de behoefte aan een individuele variant van TACT. Deze individuele variant is in de afgelopen 5 jaar ieder jaar de meest uitgevoerde leerstraf (onder verantwoordelijkheid van de Raad voor de Kinderbescherming) geweest.

Naast praktische overwegingen zijn er ook inhoudelijke overwegingen om een individuele training te kunnen verantwoorden en zelfs te prefereren boven een groepsaankpak. De belangrijkste reden is dat er geen risico is op 'deviancy training': jongeren die elkaar antisociaal gedrag bij elkaar versterken, waardoor het recidiverisico toeneemt (Dishion, McCord & Poulin, 1999). Bovendien heeft een individuele training het grote voordeel dat optimaal bij de tekorten, behoeften en motivatie van de individuele jongere kan worden aangesloten (responsiviteitsbeginsel; Andrews & Bonta, 2010). Kijkend naar de richtlijnen voor het effectief werken met jongeren met een licht verstandelijke beperking (De Wit, Moonen en Douma, 2023) en jongeren met ernstige gedragsproblemen (De Lange, Matthys, De Veld, Foolen, Addink, Menting & Bastiaanssen, 2020) dan wordt in beide aangegeven dat een individuele interventie de voorkeur heeft boven een groepsinterventie, omdat de kans op positieve effecten groter is.

Steun van ouders

Ook het betrekken van belangrijke anderen, in het bijzonder de ouders, bij de interventie wordt zowel genoemd in de richtlijn voor het effectief werken met jongeren met een licht verstandelijke beperking (De Wit, Moonen & Douma, 2023) als in de richtlijn voor het behandelen van jongeren met ernstige gedragsproblemen (De Lange et al., 2018). Dit heeft te maken met de ondersteuning die ouders bieden bij het goed laten verlopen van de training en de transfer naar het dagelijks leven van de jongere. Bij jongeren met een licht verstandelijke beperking wordt het betrekken van de ouders bij de training zelf noodzakelijk geacht om effect te kunnen sorteren (De Wit, Moonen & Douma, 2023). Bovendien blijkt de steun van ouders volgens jongeren zelf cruciaal te zijn om te komen tot het besluit om te stoppen met criminele activiteiten (Van Drie & Weijers, 2010).

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

PROCESEVALUATIE 2024

A. Claessens, J.S. & Berends, I. (2024). *TACt en TACt Plus: werk in voering. Een praktijkonderzoek naar de uitvoering en resultaten van de Training Agressie Controle*. Duivendrecht: PI Research.

B. Het betreft een procesevaluatie gericht op het onderzoek van de doelgroep, uitvoering en uitkomsten van TACt en TACt Plus. De uitkomsten zijn beschreven onder 4.2. Als integraal onderdeel van de training worden bij de start en na afronding van de training een meting gedaan van het vaardigheidsniveau van de jongere en de mate van cognitieve vervormingen. Hiervoor worden respectievelijk de Vragenlijst Persoonlijke Vaardigheden (VPV) en de Hoe Ik Denk-lijst (HID) gebruikt, waarbij de eerste wordt ingevuld door jongeren en hun ouders en de tweede door alleen jongeren. Van de 117 jongeren die een TACt of TACt Plus volgden zijn van 105 jongeren (respectievelijk 77 en 38) gegevens beschikbaar (90%). Om zicht te krijgen op de uitvoering zijn de gegevens benut uit het kwaliteitssysteem: deelname aan individuele en groepssupervisie, deelname aan jaarlijkse bijscholing, uitgevoerde beeldbeoordelingen. Daarnaast zijn de evaluaties van de opleidingen en bijscholingen meegenomen. In de rapportage wordt met name gerapporteerd over de uitvoering in de periode 2022-2024 (in lijn met de gegevens over doelgroep en uitkomsten).

C. Uit het rapport komt het beeld naar voren dat de groep jongeren die TACt of TACt Plus volgden overeenkomt met de beoogde doelgroep. Hierbij is er een match op zowel het type problemen waarmee de jongeren bij TACt en TACt Plus terecht komen, als de beoogde leeftijd van jongeren en de verdeling jongens en meisjes. Uit de zelfrapportage en ouderrapportage van de jongeren die een TACt of TACt Plus volgden komen relatief weinig vaardigheidstekorten en een beperkt gebruik van cognitieve vervormingen naar voren. Uitgaande van de doelgroepomschrijvingen van TACt en TACt Plus gaat het om jongeren waarbij vaardigheidstekorten en denkfouten ten grondslag liggen aan het plegen van het delict. Slechts een derde van de jongeren geeft bij aanvang een vaardigheidsniveau aan dat als lager dan gemiddeld is. Op het gebruik van denkfouten scoort een kwart van de jongeren die TACt volgen en de helft van de jongeren die een TACt Plus volgen hoger dan gemiddeld. Mogelijk zijn deze bevindingen te begrijpen vanuit het feit dat de TACt en TACt Plus opgelegde interventies zijn en jongeren deze verplicht moeten volgen. Een zo gunstig mogelijk beeld van zichzelf schetsen bij de start van een training is een begrijpelijke strategie. Een aanwijzing hiervoor kan worden gevonden in het feit dat ouders over de gehele lijn minder positief zijn dan jongeren zelf. Daarnaast kan het zijn dat er bij jongeren meer specifieke vaardigheidstekorten spelen die met de VPV onvoldoende gemeten worden.

Zowel om een licentie tot TACt trainer te verkrijgen als om deze jaarlijks te vernieuwen, moeten trainers (en aanbieders) aan een serie van ondersteunings- en kwaliteitseisen voldoen. De gegevens uit het centrale licentiebestand dat hierover wordt bijgehouden, onderschrijven dat deze activiteiten daadwerkelijk plaatsvinden. De opleidingsstructuur zoals beoogd wordt uitgevoerd in de praktijk en wordt goed gewaardeerd door cursisten. De jaarlijkse bijscholing vindt plaats en wordt goed gewaardeerd door trainers. De supervisie, waar het zwaartepunt van het kwaliteitssysteem ligt, wordt daadwerkelijk uitgevoerd. Het is in de supervisie dat de meeste sturing op kwaliteit plaatsvindt. Ook de beeldbeoordelingen worden aangeleverd, zij het vaak met enige vertraging.

D. De aanbevelingen zijn met name gericht op de implementatie van procedures. Zo wordt er gepleit voor een grotere investering in het verzamelen van meer gegevens bij ouders, omdat deze gegevens op dit moment maar van ongeveer de helft van de trajecten beschikbaar zijn. Juist omdat de indruk bestaat dat ouders een meer realistisch beeld van het functioneren van jongeren rapporteren dan jongeren zelf, vormen ouders een belangrijke, aanvullende bron van informatie. Daarnaast wordt gewezen op de onwenselijkheid van het (in de onderzoeksperiode grote) verloop van trainers met een geldige licentie, waarbij deze licentie wordt gezien als een indicatie van een TACt uitvoering zoals bedoeld. Tot slot wordt als belangrijk aandachtspunt benoemd het tijdig voldoen aan de jaarlijkse vereisten van het kwaliteitssysteem, meer specifiek de beeldbeoordelingen.

De ontwikkelaars herkennen deze aandachtspunten en nemen de aanbevelingen ter harte. Hoewel de huidige situatie op sommige punten verklaarbaar is, wordt ingeschat dat er ook nog winst te behalen is. In overleg met de aanbieders en Raad voor de Kinderbescherming zal hiernaar gestreefd worden.

PROCESEVALUATIE 2018

A. Buysse, W., Abraham, M., Özgül, P. & Aalst, M. van (2018). *Training Agressie Controle TACt Regulier en TACt Plus: Eindrapport procesevaluatie*. Diemen: DSP-groep.

B. In deze procesevaluatie van TACt Regulier⁵ en TACt Plus is gebruik gemaakt van de volgende methoden: documentenanalyse (handleidingen), analyse van registraties, dossieronderzoek, interviews, observaties (videoanalyse en observatie) en vragenlijsten (trainers). Registratiegegevens van de Raad voor de Kinderbescherming en uitvoeringsorganisatie TOP Groep hebben inzicht verschaft in de instroom, doorstroom en uitstroom van de doelgroep tussen 1 april 2015 en 1 januari 2018. De TACt Regulier is in deze periode 370 keer opgelegd, de TACt Plus 197 keer. Bij TOP Groep zijn in deze periode 323 trajecten van TACt Regulier opgestart en afgerond, 179 trajecten van TACt Plus. Er is dossieronderzoek uitgevoerd bij de Raad voor de Kinderbescherming naar 100 van deze zaken (50 TACt Regulier, 50 TACt Plus) en er is dossieronderzoek gedaan naar 100 trainingen bij TOP Groep (50 TACt Regulier, 50 TACt Plus). Bij PI Research is dossieronderzoek gedaan naar 20 beoordelingen (10 Regulier, 10 Plus) van de trainers door opleiders; hierbij zijn beoordelingsverslagen over 2017 bestudeerd. Interviews zijn semigestructureerd en telefonisch afgenomen met raadsonderzoekers en gedragsdeskundigen (n=8), officieren van justitie (n=5) en rechters (n=2). Het landelijk bureau van de Raad voor de Kinderbescherming, het management van TOP Groep en 5 trainers zijn face-to-face geïnterviewd. Voor de beoordeling van kernelementen is een bijeenkomst van TACt Regulier geobserveerd, daarnaast zijn beoordelingen gemaakt op basis van observaties van negen video-opnames van een TACt Regulier bijeenkomst en vier video-opnames van een TACt Plus bijeenkomst. Aanvullend zijn trainers bevraagd met vragenlijsten; deze zijn door 11 (Regulier) en 12 (Plus) trainers ingevuld (respons = 60%).

C. In de procesevaluatie is getracht een aantal onderzoeksvragen te beantwoorden.

In hoeverre worden de trainingen uitgevoerd volgens de handleidingen die zijn goedgekeurd door de Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie?

Uit de procesevaluatie blijkt dat bij 80% (TACt Plus) tot 86% (TACt Regulier) van de jongeren voldaan werd aan de belangrijkste criteria voor de beoogde doelgroep. Aandachtspunt is het intelligentieniveau van de jongere. Voor beide interventies geldt dat het oefenen van boosheidscontrole en sociale vaardigheden goed wordt uitgevoerd. Voor TACt Plus geldt dat ook de onderdelen duur en fasering en het onderdeel time-out nemen goed worden uitgevoerd. De overige elementen zijn voldoende, en daarmee volgens de onderzoekers voor verbetering vatbaar: duur en fasering (TACt Regulier), morele dilemma's (TACt Regulier), responsiviteit, huiswerk en betrokkenheid van het netwerk (TACt Regulier & Plus). Het Moreel Redeneren is een aandachtspunt; trainers geven aan hiervan af te wijken om de responsiviteit te bevorderen. Afwijkingen van het programma worden wel overlegd met de coördinator, echter niet vastgelegd of overlegd met de supervisor. Voor het aansluiten bij jongeren met een LVB zouden sommige trainers nog meer communicatiemiddelen willen hebben en meer gerichte supervisie. De betrokken organisaties en trainers voldoen aan de eisen genoemd in de kwaliteitshandleiding, alle trainers zijn opgeleid en jaarlijks gecertificeerd. De certificering vindt plaats zoals beschreven.

Indien er knelpunten zijn bij de uitvoering van de trainingen, wat zijn daarvan de oorzaken?

De TACt is ontworpen voor een specifieke groep jongeren, dit maakt dat passende selectie belangrijk is. De raadsonderzoeker loopt het risico onvoldoende kennis te hebben over de criteria voor TACt; ten tijde van het onderzoek werd de raadsonderzoeker niet geïnstrueerd dat er voor TACt sprake moet zijn van boosheidscontroleproblematiek in meerdere situaties. Hoewel er meermaals voorlichting is gegeven aan

⁵ In de procesevaluatie wordt nog gesproken van TACt Regulier. Hiermee wordt de TACt uit dit werkblad bedoeld. In de dagelijkse praktijk heet de training TACt; met deze indiening wordt de naam dus aangepast aan de praktijk. Deze aanpassing is ook in alle handleidingen doorgevoerd.

raadsonderzoekers over de TACT, uit de geïnterviewde medewerkers twijfels over of dit voldoende is. Daarnaast gaat de TACT uit van betrokken ouders. In situaties waarin de ouders niet beschikbaar zijn of de jongere van boven de 16 jaar geen toestemming verleent, is de handleiding niet duidelijk over de nodige vervolgstappen.

Wat zijn de bevorderende en belemmerende factoren bij de implementatie van de trainingen?

De TACT is een gestructureerde training, het is voor de jongeren duidelijk wat er van hen verwacht wordt en de training sluit aan bij het dagelijks leven van het individu. De kwaliteitsbewaking wordt bevorderd door een scheiding van de uitvoerende organisatie en een organisatie die de kwaliteit bewaakt. Er wordt strak aangestuurd op het registreren en aanleveren van gegevens, vragenlijsten, verslagen en het volgen van supervisie. Het registreren van afwijkingen van het programma mist. Het maken van huiswerk is bevorderend voor het succes van de training. Als er geen steunfiguur in het netwerk is om mee te oefenen, is dit mogelijk belemmerend voor de effectiviteit van de interventie.

Hoe beoordelen de betrokken instanties de trainingen en wat zijn hun ervaringen?

De trainers, supervisors en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming geven de TACT een positieve waardering. Ook ouders en jongeren geven in de evaluatieformulieren aan over het algemeen tevreden te zijn en vooruitgang te zien.

D. Op basis van de procesevaluatie zijn aanpassingen gedaan in de handleidingen, de inhoud van de training en (de benutting van) de vragenlijsten. TACT en TACT Plus liggen meer in elkaars verlengde, waardoor bij een verkeerde inschatting van het niveau overgegaan kan worden naar de andere variant zonder procedurele of inhoudelijke belemmeringen. Binnen de Raad is een inhaalslag gemaakt in de bekendheid van alle indicatiecriteria. Verder is sinds 2018 de afname van de SCIL opgenomen in het LIJ, waardoor jongeren waarbij een lichte verstandelijke beperking beter wordt gesignaleerd. Het resultaat van deze aanpassingen is beschreven in dit werkblad. In de praktische uitvoering is in samenwerking tussen alle betrokken partijen geïnvesteerd in het benutten van supervisie en het goed uitvoeren van het onderdeel Moreel Redeneren.

4.2 Onderzoek naar de effectiviteit

Algemene informatie

- Het onderzoek is in Nederland uitgevoerd.
- Het onderzoek betreft de hier beschreven, Nederlandse interventie (en niet een andere, soortgelijke interventie of een buitenlandse versie of variant).
- Het onderzoek is uitgevoerd in de klinische praktijk.
- Er is een voormeting.
- Er is een nameting.
- Er is geen follow-up meting.

A. Claessens, J.S. & Berends, I. (2024). *TACT en TACT Plus: werk in voering. Een praktijkonderzoek naar de uitvoering en resultaten van de Training Aggressie Controle*. Duivendrecht: PI Research.

B. Van de jongeren die tussen december 2022 en medio 2024 hebben deelgenomen aan een TACT of TACT Plus zijn gegevens verzameld over hun vaardigheidsniveau en de mate van cognitieve vervormingen. Hiervoor zijn respectievelijk de Vragenlijst Persoonlijke Vaardigheden (VPV) en de Hoe Ik Denk-lijst (HID), waarbij de eerste wordt ingevuld door jongeren en hun ouders en de tweede door alleen jongeren. De lijsten zijn afgenomen bij de start van de training en direct na afronding. Een verhoging van het vaardigheidsniveau op de VPV schalen, en in het bijzonder de schalen zelfcontrole en zelfbewustzijn, wordt gezien als een indicatie van het bereiken van het subdoel 'toename van cognitieve controle'. Een hogere score op de VPV schalen, in het bijzonder de schalen relationele vaardigheden en affectieve vaardigheden, wordt gezien als indicatief voor het bereiken van het subdoel 'toename van sociale en probleemoplossingsvaardigheden'. Een verlaging van de score op de HID wordt gezien als teken van het bereiken van het subdoel 'verminderd gebruik van cognitieve vervormingen en versterking van het moreel redeneren'. Van 77

jongeren die een TACT volgden (en de helft van hun ouders) en 28 jongeren die een TACT Plus volgden (en de helft van hun ouders) zijn deze gegevens beschikbaar.

C. De verschillen in gerapporteerde vaardigheden en denkfouten voorafgaand aan de TACT en TACT Plus en na afloop, vormen een goede aanwijzing dat TACT (Plus) doeltreffend is geweest. Het totale vaardigheidsniveau van de jongeren is significant verbeterd na afloop van de TACT- en TACT Plus training, volgens zowel jongeren als ouders (voor jongeren TACT: $t(76) = -7.57$, $p < .001$; voor ouders TACT: $t(37) = -6.16$, $p < .001$, voor jongeren TACT Plus: $t(27) = -5.49$, $p < .001$; voor ouders TACT Plus: $t(12) = -2.84$, $p < .05$). De effectsizes wijzen op grote effecten: $-.79$ tot -1.04 . Met name de intrapersonlijke vaardigheden, zelfsturing en zelfbewustzijn, zijn verbeterd ($ES = -.88$ tot -1.16). Ook de interpersoonlijke vaardigheden, te weten relationele vaardigheden en affectieve vaardigheden, zijn toegenomen volgens jongeren ($ES = -.59$ tot $-.61$). Ouders zien bij jongeren die de TACT-training volgden deze verbetering ook ($ES = -.86$). Bij jongeren die de TACT Plus volgden zien hun ouders geen verbetering in interpersoonlijke vaardigheden. De mate waarin jongeren gebruik maken van cognitieve vervormingen is significant verminderd na afloop van de TACT- en TACT Plus-training (voor TACT: $t(75) = 6.14$, $p < .001$; voor TACT Plus: $t(26) = 2.14$, $p < .05$). Dit geldt met name voor de denkfouten 'anderen de schuld geven', 'goedpraten/anders benoemen' en 'uitgaan van het ergste'. De effecten zijn groter bij de TACT- training ($ES = .71$) dan bij de TACT Plus-training ($ES = .41$). Deze bevinding past bij het verschil van insteek in de twee varianten. In de TACT wordt expliciet en uitgebreid gewerkt aan verhoging van het niveau van moreel functioneren. In de TACT Plus ligt de nadruk meer op vaardigheidsversterking, op het gebied van zelfsturing en sociale vaardigheden. De gevonden uitkomsten liggen daarmee in de lijn der verwachting.

5. Praktijkvoorbeeld

Situatie voor de interventie

J. is een 17-jarige jongen en woont in een gezin bestaande uit vader, moeder, 4 jongere zusjes en 1 jonger broertje, in Amsterdam. J. zit in het 1^e jaar van het ROC, autotechniek. Hij gaat naar school en vindt het 'wel ok'. Het ene vak gaat hem beter af dan het andere. J. is in aanraking gekomen met de politie nadat op bewakingsbeelden te zien was hoe hij een meisje in elkaar heeft geslagen. J. heeft de leerstraf TACT opgelegd gekregen van de kinderrechter, met als hoofddoel meer controle krijgen over zijn boosheid. M. krijgt de TACT ongeveer een half jaar na de geweldpleging opgelegd. In de tussentijd heeft hij drie maanden ondergedoken gezeten, omdat hij bedreigd werd door mensen uit de buurt voor het in elkaar slaan van het meisje.

Situatie tijdens de interventie

In de eerste bijeenkomsten van de training geeft J. vaak aan geen zin in de training te hebben en zegt hij bij herhaling 'ik ben hier alleen omdat het moet'. Hij zit in deze bijeenkomsten vaak met zijn jas aan en zijn capuchon op. Wel is hij altijd op tijd aanwezig en doet hij mee met de werkvormen en oefeningen. Er komt echter weinig inbreng vanuit hemzelf ('weet niet; niets meegemaakt'). Na twee weken geeft J. aan te willen stoppen en de keuze te maken om 'naar de gevangenis te gaan'. Hij heeft van vrienden gehoord dat hij zijn schoolboeken mag meenemen, en dan is hij binnen 14 dagen van zijn straf af in plaats van een lange training te moeten volgen. Na een gesprek van J., trainer en de taakstrafoördinator, over de voor- en nadelen van verblijf in een justitiële jeugdinrichting, kiest J. er toch voor verder te gaan met de training. Gedurende de training is er duidelijk sprake van contactgroei. De trainer herinnert zich als duidelijk omslagpunt het moment dat J. in pauze voor het eerst ja zegt op de vraag of hij iets wil drinken. Vervolgens doet hij zijn jas uit en zet zijn capuchon af.

J. gaat steeds meer eigen situaties inbrengen tijdens de sociale vaardigheidstraining, waardoor er echt geoefend kan worden met voor hem belangrijke prosociale vaardigheden (bijv. omgaan met groepsdruk). Ook leert J. steeds beter om zijn emoties te herkennen en zichzelf rustig te maken, voordat de boosheid dusdanig oploopt dat hij hier geen controle meer over heeft. Het meest lijkt J. te hebben aan het onderdeel Moreel Redeneren. Gedurende de acht bijeenkomsten wordt voor J. helder dat andere mensen op een heel andere manier naar een situatie kunnen kijken, met andere argumenten. J. leert dat hij veel denkfouten maakt en dit invloed heeft op zijn gedrag. Vooral het inzicht dat zijn gedachte 'als ik niet met geweld reageer, ben ik een loser' niet klopt en het eigenlijk stoerder is om weg te gaan uit de situatie wanneer iemand je uitdaagt, is voor hem een eye-opener.

Een ander belangrijk moment tijdens de training is de bijeenkomst met ouders. J. geeft vooraf aan dat zijn vader, die alleen Arabisch spreekt, niet zal komen. Uit de verhalen blijkt echter dat J. veel ontzag heeft voor zijn vader en dat vader een voorbeeld voor hem is. De trainer geeft in de tussenevaluatie extra uitleg aan moeder over het belang van de bijdrage van vader. Daarop komt vader onverwachts toch mee naar de bijeenkomst met ouders. In deze bijeenkomst laat J. aan de hand van een gedragsoefening zien wat hij heeft geleerd. Vader geeft aan dit goed te vinden en zegt dat dit J. helpt niet in de problemen te komen: 'Je moet nadenken over de gevolgen en voor jezelf kiezen'.

In de laatste weken herhaalt J. met regelmaat de boodschap van zijn vader: 'ik kies voor mezelf en wil niet in de problemen komen'. Hij komt met steeds meer voorbeelden waarin het gelukt is om zijn boosheid op tijd te herkennen en uit de situatie weg te gaan.

Situatie na de interventie

Tijdens de eindevaluatie geeft J. aan dat hij vooral geleerd heeft om na te denken over de gevolgen van zijn gedrag. 'Door stoer te willen zijn en in gevecht te gaan of iemand uit te dagen kom ik zelf in de problemen en dat is dom'. Desgevraagd geeft J. aan dat er nog wel situaties zijn waarin het hem niet uitmaakt wat de consequenties voor hem zouden zijn en hij wel zou reageren met geweld. Dit speelt vooral wanneer iemand iets heel negatiefs zegt over zijn moeder of zusjes: 'wie aan mijn familie komt, komt aan mij.'

J. heeft de leerstraf met goed gevolg afgerond. De trainer en coördinator taakstraffen denken dat J. zonder de leerstraf niet in aanraking zou zijn gekomen met hulp, omdat hij en zijn ouders een grote afstand ervaren tot instanties gericht op hulp en ondersteuning.

6. Aangehaalde literatuur

- Albrecht, G. (2019a). *Training Agressie Controle. Managementhandleiding voor TACT Regulier en TACT Plus*. Duivendrecht: PI Research.
- Albrecht, G. (2019b). *Training Agressie Controle. Kwaliteitshandleiding voor TACT Regulier en TACT Plus. Criteria en procedures voor kwaliteitsbewaking*. Duivendrecht: PI Research.
- Albrecht, G., Hemminga, M.Y. & Breg, A.C. (2014). *Training Agressiecontrole Plus. Theoriehandleiding*. Duivendrecht: PI Research.
- Albrecht, G. & Koppenberg, L.M. (2020a). *Training Agressie Controle. Handleiding voor trainers*. Duivendrecht: PI Research.
- Albrecht, G. & Koppenberg, L.M. (2020b). *Training Agressie Controle Plus. Handleiding voor trainers*. Duivendrecht: PI Research.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy and Law*, 16, 39-55.
- Asscher, J.J., Put, C.E. van der & Stams, G.J.J.M. (2012). Differences between juvenile offenders with and without intellectual disability in offense type and risk factors. *Research in Developmental Disabilities*, 22, 1905-1913.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: a social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Barnoski, R. (2004). *Outcome Evaluation of Washington State Research-Based Programs for Juvenile Offenders* (Document No. 04-01-1201). Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Barringa, A.Q., Hawkins, M.A. & Camelia, C.R.T. (2008). Specificity of cognitive distortions to antisocial behaviours. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 104-116.
- Beck, J.S. (1999). *Basisboek cognitieve therapie*. Baarn: Intro.
- Brugman, D., Nas, C.N., Velden, F. van der, Barriga, A.Q., Gibbs, J.C., Potter, G.B. & Liau, A.K. (2011). *Hoe Ik Denk Vragenlijst*. Amsterdam: Boom Test Uitgevers.
- Buysse, W., Abraham, M., Özgül, P. & Aalst, M. van (2018). *Training Agressie Controle TACT Regulier en TACT Plus; Eindrapport procesevaluatie*. Diemen: DSP-groep.
- Claessens, J.S. & Berends, I. (2024). *TACT en TACT Plus: werk in voering. Een praktijkonderzoek naar de uitvoering en resultaten van de Training Agressie Controle*. Duivendrecht: PI Research.
- Crick, N. & Dodge, K. (1994). A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101.
- Currie, M.R., Wood, C.E., Williams, B. & Bates, G.W. (2012). Aggression Replacement Training (ART) in Australia: A longitudinal youth justice evaluation. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19, 577-604.
- Dishion, T.J., McCord, J. & Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, 755-764.
- Doorn, M.D. van, Branje, S.J.T. & Meeus, W.H.J. (2008). Conflict Resolution in Parent-Adolescent Relationships and Adolescent Delinquency. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 231-256.
- Drie, D. van & Weijers, I. (2010). Wat doet jonge veelplegers stoppen met criminaliteit? *Proces*, 89, 44-53.
- Engel, G. (1977) The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. *Science*, 196, 129-136.
- Foolen, N., Ince, D., Baat, M. de & Daamen, W. (2013). *Wat werkt bij gedragsproblemen en gedragsstoornissen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Garland, A.F., Hawley, K.M., Brookman-Frazee, L. & Hurlburt, M.S. (2008). Identifying common elements of evidence-based psychological treatments for children's disruptive behavior problems. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 47, 505-514.
- Goense, P.B., Assink, M., Stams, G.J., Boendermaker, L. & Hoeve, M. (2016). Making "what works" work: A meta-analytic study of the effect of treatment integrity on outcome of evidence based-interventions for juveniles with anti-social behavior. *Aggression and Violation*, 31, 106-115.

- Goldstein, A.P., Glick, B. & Gibbs, J.C. (1998). *Aggression Replacement Training: A Comprehensive Intervention for Aggressive Youth*. Champaign, IL: Research Press.
- Healy, O., Lydon, S. & Murray, C. (2014). Aggressive behavior. In: P. Sturmey en R. Didden (Red.), *Evidence-based practice and intellectual disabilities* (pp. 103-132). London: Wiley Blackwell.
- Herrenkohl, T.I., Lee, J. & Hawkins, D. (2012). Risk versus direct protective factors and youth violence. *American Journal of Prevention Medicine*, 43, S41-S56.
- Hoorn, J. van (2017). *Hanging out with the right crowd: behavioral and neuroimaging studies of peer influence on decision-making in adolescents*. Leiden: Universiteit van Leiden.
- Jolliffe, D. & Farrington, D.F. (2004). Empathy and offending: a systematic and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 441-476.
- Kaal, H.L. (2016). *Prevalentie licht verstandelijke beperking in het justitiedomein*. Leiden: Expertisecentrum Jeugd Hogeschool Leiden.
- Kaal, H. & Jong, B. de (2017). *Registratie van LVB-problematiek in het justitiële domein*. Den Haag: WODC.
- Kaal, H., Nijman, H. & Moonen, X. (2015). *SCIL. Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking*. Amsterdam: Hogrefe.
- Kanfer, F.H. (1975). Selfmanagement methods. In: F. Kanfer en A. Goldstein (Red.), *Helping people change* (pp. 309-357). New York, NJ: Pergamon.
- Kawabata, Y., Alink, L.R., Tseng, W.L., Van IJendoorn, M.H. & Crick, N.R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: a conceptual analysis and a meta-analytic review. *Developmental Review*, 31, 240-278.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and Sequence: The Cognitive Developmental Approach to Socialization. In D. Goslin, (Ed.), *Handbook of Socialization Theory and Research* (pp. 347-480). Chicago, IL: Rand McNally.
- Kohlberg, L. (1973). *Collected papers on moral development and moral education*. Cambridge, MA: Harvard University, Center for Moral Education.
- Kok, L., Waa, A. van der, Klip, H. & Staal, W. (2016). The effectiveness of psychosocial interventions for children with a psychiatric disorder and mild intellectual disability to borderline intellectual functioning: a systematic literature review and meta-analysis. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 21, 156-171.
- Landenberger, N.A. & Lipsey, M.W. (2005). The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: a meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1, 451-476.
- Lange, M. de, Matthys, W., Veld, D. de, Foolen, N., Addink, A., Menting, A. & Bastiaanssen, I. (2020). *Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: NJi.
- Langdon, P.E., Clare, I.C.H. & Murphy, G.H. (2010). Developing an understanding of the literature relating to the moral development of people with intellectual disabilities. *Developmental review*, 30, 273-293.
- Langdon, P.E., Clare, I.C.H. & Murphy, G.H. (2011). Moral reasoning theory and illegal behavior by adults with intellectual disabilities. *Psychology, crime & law*, 17, 101-115.
- Lipsey, M.W. (2009). *The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders. A meta-analytic overview*. *Victims and Offenders*, 4, 124-147.
- Lipsey, M.W. & Derzon, J.H. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: a synthesis of longitudinal research. In: R. Loeber en D. Farrington (red.), *Serious & violent juvenile offenders: risk factors and successful interventions* (pp. 86-105). Thousands Oaks, CA: Sage.
- Lipsey, M.W., Landberger, N.A. & Wilson, S.J. (2007). *Effects of cognitive behavioral programs for criminal offenders*. Philadelphia, PA: Campbell Collaboration.
- Laan, A.M. van der, Beerhuizen, M.G.C.J. & Boot, N.C. (2021). *Monitor jeugdcriminaliteit 2020. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*. Den Haag: WODC.
- Loeber, R., Farrington, D. P., Stouthamer-Loeber, M. & White, H.R. (2008). *Violence and Serious Theft. Development and Prediction from Childhood to Adulthood*. New York, NJ: Routledge.

- Loeber, R., Slot, W. & Loeber-Stouthamer, M. (2008). A cumulative developmental model of risk and promotive factors. In R. Loeber, W. Slot, P. van der Laan en M. Hoeve (Red.), *Tomorrow's criminals: the development of child delinquency and effective interventions* (pp. 133-164). Farnham: Ashgate Press.
- Moffitt, T.E., Caspi, A., Harrington, H. & Milne, B.J. (2002). Males on the life-course-persistent and adolescence-limited antisocial pathways: follow-up at age 26 years. *Development and Psychopathology*, 14, 179-207.
- Murray J. & Farrington, D.P. (2010). Risk factors of conduct disorder and delinquency: key findings from longitudinal studies. *Canadian Journal of Psychiatry*, 55, 633-642.
- Nas, C.N., Brugman, D. & Koops, W. (2005). Effects of the EQUIP programme on the moral judgement, cognitive distortions, and social skills of juvenile delinquents. *Psychology, Crime & Law*, 11, 421-434.
- Nieuwenhuizen, M. van, Orobio de Castro, B., Wijnroks, L., Vermeer, A. & Matthys, M. (2009). Social problem solving and mild intellectual disabilities: relations with externalizing behavior and therapeutic context. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 114, 42-51.
- Orobio de Castro, B. (2000). *Social information processing and emotion in aggressive boys*. Amsterdam: Paedologisch Instituut.
- Put, C. van der (2021). *Normeringsonderzoek Ritax A en Ritax B van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrecht. Herziene (uitgebreide) rapportage*. Amsterdam: UvA.
- Put, C. van der, Assink, M., Bindels, A., Stams, G.J. & Vries, S. de (2013). *Effectief vroegtijdig ingrijpen. Een verkennend onderzoek naar effectief vroegtijdig ingrijpen ter voorkoming van ernstig delinquent gedrag*. Den Haag: WODC.
- Rakt, M. van de, Weerman, F. & Need, A. (2005). Delinquent gedrag van jongens en meisjes: het (anti)sociaal kapitaal van vriendschapsrelaties. *Mens en maatschappij*, 80, 328-352.
- Rest, M.M. van (2018). *Social Information Processing in Adolescents with Mild to Borderline Intellectual Disability: Executive Functions, Situational Factors, and Instrument Development*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Sameroff, A.J. & Fiese, B.H. (2000). Transactional regulation: The developmental ecology of early intervention. In: J. Schonkoff and S. Meisels (Red.), *Handbook of early childhood intervention* (pp. 135-159). New York: Cambridge University Press.
- Scholte, E.M. & Van der Ploeg, J.D. (2012). *Vragenlijst Psychosociale Vaardigheden*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Scholte, R.H.J., Lieshout, C.F.M. van & Aken, M.A.G. van (2001). Relational support in adolescence: factors, types, and adjustment. *Journal of Research in Adolescence*, 11, 71-94.
- Skinner, B.F. (1953). *Science and Human Behavior*. New York: Collier-Macmillan.
- Smeets, K.C. (2017). *Subtyping aggression and predicting cognitive behavioral treatment response in adolescents. What works for whom?* Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Smeets, K.C., Leeijen, A.A.M., van der Molen, M.J., Scheepers, F.E., Buitelaar, J. K., & Rommelse, N.N. J. (2015). Treatment moderators of Cognitive Behavior Therapy to reduce aggressive behavior: a meta-analysis. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23 (3), 255-264.
- Smeets, K.C., Oostermeijer, S., Lappenschaar, M., Cohn, M., van der Meer, J.M., Popma, A., Jansen, L.M., Rommelse, N.N., Scheepers, F.E., & Buitelaar, J.K. (2017). Are Proactive and Reactive Aggression Meaningful Distinctions in Adolescents? A Variable- and Person-Based Approach. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45 (1), 1-14.
- Smeets, K.C., Rommelse, N.N.J., Scheepers, F.E. & Buitelaar, J.K. (2016). Is Aggression replacement training equally effective in reducing reactive and proactive forms of aggression and callous-unemotional traits in adolescents? In: K.C. Smeets, *Subtyping aggression and predicting cognitive behavioral treatment response in adolescents. What works for whom?* (pp. 105-128). Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Spanjaard, H.J.M. & Albrecht, G. (2014a). *Training Aggressie Controle Regulier. Theoriehandleiding*. Duivendrecht: PI Research.
- Stams, G.J., Brugman, D., Dekovic, M., Rosmalen, L. van, Laan, P. van der & Gibbs, J.C. (2006). The moral judgement of juvenile delinquents: a meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 697-713.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon*. Amsterdam: SPW.
- Timmermans, M. (2008). *Antisocial behaviors. Courses and consequences from toddlerhood to late adolescents*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

- Tollenaar, N. & Van der Laan, A.M. (2023). *Monitor Jeugdcriminaliteit. Ontwikkelingen in de jeugdige strafrechtelijke daders en de afdoeningen tot 2022*. Den Haag: WODC.
- Vugt, E.S. van, Asscher, J.J., Hendriks, J., Stams, G.J., Bijleveld, C.C.J.H., & Laan, P.H. van der (2011). Moral Judgment of Young Sex Offenders with and without Intellectual Disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 2841-2846.
- Vugt, E. van, Gibbs, J., Stams, G.J., Bijleveld, C., Hendriks, J. & Laan, P. van der (2011). Moral Development and Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55, 1234-1250.
- Wit, M. de, Moonen, X. & Douma, J. (2023). *Richtlijn effectieve interventies LVB. Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking. Herziene versie*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Weijters, G., Verweij, S. & Tollenaar, N. (2017). *Recidive onder justitiabelen in Nederland. Een verslag over de periode 2004 tot en met 2016*. Den Haag: WODC. Factsheet 2017-5.
- Zoon, M. & Rooijen, K. van (2018). *Jeugdigen met een lichte verstandelijke beperking. Wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.